

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей
історичної науки

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

Утвердження польської влади у Східній Галичині в 1918–1923 рр.

Виконала:
студентка IV курсу, групи ІАз-41
Спеціальності
В9 «Історія та археологія»
Богачук Каріна Юріївна
Керівник: проф. Комар В. Л.
Рецензент: доц. Вітенко М. Д.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Українці та поляки у боротьбі за Східну Галичину.....	12
Розділ 2. Репресивна політика Польщі щодо галицьких українців.....	27
Розділ 3. Організація польської влади у східногалицьких воєводствах.....	46
Висновки.....	64
Список використаних джерел.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні українсько-польські відносини розвиваються в руслі добросусідства і стратегічного партнерства, закріплені в декларації президентів Л. Кучми та А. Квасневського з 1997 р. Однак, серед невирішених історичних проблем у відносинах між Україною і Республікою Польща залишається тема польсько-української війни 1918–1919 рр. та відмінного трактування її наслідків у польській і українській історіографії. Незважаючи на популярність обраної тематики у працях істориків 1990–2000 рр. на сучасному етапі згадана проблематика дещо призабута. Тому, вивчення складних і суперечливих проблем польсько-українських відносин 1920-х років залишається актуальною історіографічною і політичною проблемою, якій присвячене наше дослідження.

Об'єктом дослідження виступає діяльність польського державного апарату в Східній Галичині в 1918-1923 рр.

Предметом дослідження є механізми організації польської влади в Східній Галичині в окреслений хронологічний період.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1918-1923 рр. Нижня межа 1918 р. - це початок польсько-української війни. Верхня межа - 1923 р. - рішення Ради Амбасадорів про визнання приналежності Східної Галичини до Польщі.

Мета дослідження - провести комплексний аналіз заходів польської влади 1918-1923 рр., спрямованих на приєднання Східної Галичини до Польщі. У відповідності до мети визначено такі завдання:

- розкрити характер військових дій Польщі в опануванні територією Галичини;
- відобразити перебіг польсько-української боротьби за Східну Галичину;
- показати методи репресивної політики польської влади в Галичині;
- з'ясувати особливості утвердження польської присутності в Галичині;
- охарактеризувати механізми національної політики Польщі;
- визначити результати в організації польської влади в Галичині.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності та багатofакторності, які забезпечують можливість комплексного аналізу складних суспільних процесів, а також окремих подій і фактів у їх розвитку, взаємозв'язку та історичній динаміці. У процесі підготовки роботи авторка застосовувала загальнонаукові методи дослідження, зокрема проблемно-хронологічний і порівняльно-історичний.

Джерельну основу дослідження склали передусім опубліковані документи і матеріали, а також мемуарні видання, оприлюднені у міжвоєнний та пізніші періоди.

У радянську добу соціально-економічна проблематика, відповідно до теоретичних засад марксизму-ленінізму, посідала важливе місце в історичних студіях. З огляду на це у видавництвах «Наукова думка», «Вища школа», «Каменярь» та низці інших було опубліковано значну кількість документальних збірників. Водночас добір матеріалів у цих виданнях мав виразне ідеологічне спрямування. У них висвітлювалися, зокрема, питання боротьби за возз'єднання Західної України з Українською РСР у 1917-1939 рр. [1], боротьби трудящих Прикарпаття за визволення і приєднання до Радянської України [2], перебігу революційного руху у Львові в 1917-1939 рр. [5], а також становища трудящих Львова у цей період [12]. Попри ідеологічну заангажованість, у цих збірниках частково відображено становище населення Львова та Галицької СРР загалом.

Зовсім іншу ідейну спрямованість мали документальні збірники, підготовлені українською діаспорою у США та Канаді. У цих виданнях основна увага зосереджувалася на висвітленні національно-визвольної боротьби українського народу, зокрема визвольних змагань 1917-1921 рр. Серед них - документи українського мучеництва під Польщею подані у формі бесіда українського священика перед судом польських наїздників у Галичині [3]; з таємних документів польської окупації Західної України [6]; документи зібрані Орестом Корчак-Городиським під назвою «Замість вигадок. Українська проблематика в західних політико-дипломатичних джерелах» [7]; українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. Документи і матеріали [13].

Окремої уваги заслуговує видання уряду ЗУНР у Відні в 1919-1920 рр. під назвою «Кривава книга в 2-х частинах». Вона була передрукована в незалежній Україні в 1994 р. у Дрогобичі однією книгою [8]. Тут по свіжих слідах польсько-української війни були зібрані матеріали до польського вторгнення на українські землі Східної Галичини 1918-1919 рр., а також становище української Галичини під окупацією Польщі в роках 1919-1920 рр. У збірнику документів зібрані докази вбивств, арештів, інтернування, таборів для полонених українців, нищення майна, реквізиції, грабежі, переслідування української церкви, нищення української культури і економічного життя галичан українців, польської колонізації Східної Галичини, катування і вбивства українців на Бойківщині та Гуцульщині, а також подані списки інтернованих та заарештованих священників греко-католицької церкви [8]. Слід підкреслити значення «Кривавої книги» для дослідження обраної теми.

Також варто відзначити публікацію Сергія Шелухіна Варшавського договору між поляками і Симоном Петлюрою від 21 квітня 1920 року [14]. Текст договору був надрукований у Празі в 1946 р. й проливає світло на відносини Польщі з УНР, яка з 1919 р. перебувала у стані «Злуки» із ЗУНР. У цьому контексті слід назвати статті, листи, документи Симона Петлюри, які також дозволяють краще зрозуміти перебіг подій міжнародної політики досліджуваного періоду [9].

У період незалежної України значна робота з публікації документів була проведена в Центрі досліджень українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тут під керівництвом проф. О. Ю. Карпенка у 2001 р. «побачили світ» документи і матеріали в 5-ти томах під назвою «Західно-Українська Народна Республіка. 1918-1923 рр. [4], на основі яких в роботі відтворено перебіг подій щодо утвердження польської влади в Східній Галичині згаданого хронологічного періоду.

У роботі на основі архівних документів розкрито систему польської окупації у Східній Галичині. Документи з Державного архіву Львівської області,

які зберігаються в ДАЛО, ф. 1, оп. 52, спр. 2856, підготовлені Остапом Козаком і представлені у інтернеті у відкритому доступі [11].

Значна частина документів досліджуваного періоду під назвою «Історія польсько-українських конфліктів» була зібрана і впорядкована українцем, громадянином Польщі Миколою Сивіцьким, які вийшли друком українською [10] і польською [20] мовами.

У роботі використано праці видатних діячів міжвоєнної Польщі Ю. Пілсудського [18, 19], Р. Дмовського, Т. Голувка [16], Е. Ридз-Смігли [21], К. Соснковського [22, 23], які вміщені у збірнику присвяченому XX річниці Речі Посполитої [25]. Цікаву інформацію почерпнуто з теоретичної праці В. Бончковського «Про східні проблеми Польщі» [15].

З електронних ресурсів у дослідженні використано матеріали Першого загального перепису населення II Речі Посполитої 1921 р. [17]. Зазначені статистичні матеріали відображають національний і соціальний склад населення Східної Галичини, а також у розрізі окремих населених пунктів.

Спогади діячів досліджуваного періоду представлені працями українських політичних діячів, зокрема І. Кедрина [26], І. Макуха [28], М. Ковалевського [27], С. Мечника [29], С. Шевчука [30] та Д. Шумука [31]. Основна увага українських авторів у спогадах зосереджувалася на боротьбі проти окупаційних режимів, причому польська влада також розглядалася ними як окупаційна та відповідальна за втрату незалежності Західно-Української Народної Республіки.

Представлені в роботі спогади польських діячів Р. Дмовського [32] та Є. Єнджеєвича [28], які з протилежних позицій висвітлювали українське питання й однозначно висловлювалися за приєднання Східної Галичини до Польщі.

Стан наукової розробки теми. У післявоєнний період у радянській історіографії основна увага приділялася питанням співпраці ліворадикальних рухів польського та українського народів, еволюції національної політики польських комуністів, а також розвитку боротьби українського населення за соціальне і національне визволення. Цим аспектам присвячена праця Л. Я. Корнійчука «Становище трудового селянства Західних областей України під

владою панської Польщі (1920-1939). К. 1957. 72 с.» [62].

Загальний характер політики Польщі щодо українського населення, а також окремі аспекти впливу політичних партій на формування урядового курсу стосовно української меншини ґрунтовно проаналізовано у фундаментальних дослідженнях Ю. Сливки [82, 83]. Спираючись на значний масив джерел, автор розглянув стан українсько-польських відносин у досліджуваній період, простежив еволюцію політичних концепцій провідних українських і польських політичних сил, а також висвітлили міжнародну боротьбу навколо розв'язання східногалицького питання.

У період становлення незалежної України колишні радянські історики зуміли переорієнтуватися на інші методологічні підходи й продовжили дослідження минулого Східної Галичини. Заслуговує на увагу в контексті теми дипломного дослідження праця О. Ю. Карпенка, який підтвердив свою версію щодо листопадової 1918 р. національно-демократичної революції на західноукраїнських землях [49]. С. А. Макаруч розкрив українсько-польські етнополітичні взаємини на західноукраїнських землях в першій третині ХХ ст. [73]., Л. О. Зашкільняк у співавторстві зі С. А. Макаручем проаналізували боротьбу за східні кордони Польщі в 1918-1921 рр. [47], М. М. Швагуляк висвітлив проблеми політичної консолідації українського національного руху Галичини міжвоєнного періоду [47].

Слід звернути увагу на спеціальну історіографічну працю відомого українського вченого С. В. Віднянського «Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці», яка була надрукована в «Українському історичному журналі» в 2003 р. [41].

У дипломній роботі використано узагальнюючі праці, в яких розкрито історичне тло подій, які відбувалися у досліджуваній період, зокрема авторства Л. Алексієвець [35], Л. Зашкільняка та М. Крикуна [48], М. Кріля [68], В. Литвина [69], О. Рубльова [81], В. Ярового [89] та інших.

Для розуміння проблем, які постали в Галичині в досліджуваній період,

пригодилися матеріали міжнародних наукових конференцій істориків, зокрема «Україна-Польща. Важкі питання. Матеріали другого міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках» (1998 р.). Варшава: Об'єднання українців у Польщі. 1999» [84], «Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз. К.: Політична думка. 1996» [85], «Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-22 листопада 1996 р.). Івано-Франківськ. 1997» [86].

Активізація наукового інтересу була пов'язана з відновленням державної незалежності України саме на початку 1990-х рр. Українські історики отримали можливість більш ґрунтовно досліджувати цю проблематику, що сприяло заповненню прогалин у вітчизняній історіографії та комплексному аналізу польсько-українських взаємин. У цей період з'явилися праці, в яких здійснено більш об'єктивну оцінку політики польських урядів щодо українського населення. До таких досліджень належать роботи С. Адамовича [34], М. Гетьманчука [42], І. Дерев'янка [45] та інших учених.

Перебіг і наслідки польсько-української війни 1918-1919 рр., а також діяльність дипломатичних місій у Східній Галичині та ставлення до них польського військово-політичного керівництва детально дослідив М. Р. Литвин у монографії та статті [70, 71]. Спираючись на значний джерельний матеріал, дослідник довів визначальну роль французького уряду серед союзників Польщі, який упродовж війни і після її завершення послідовно підтримував польську державу. Особливо підкреслюємо роль фундаментальної праці М. Р. Литвина присвяченої польсько-українській війні 1918-1919 рр. [71].

Стратегічна важливість союзницьких зв'язків із країнами Антанти певною мірою зумовлювала прагнення українських політичних діячів до співпраці з Польщею. Поглиблення досліджень польсько-українського військово-політичного співробітництва 1920 р. привело до висновків, сформульованих З. Баран [14] і М. Р. Литвином [69, 70, 71], щодо взаємозалежності труднощів реалізації договору Пiлсудський-Петлюра та складності розв'язання проблеми Східної Галичини.

Основні риси польсько-українських відносин у Східній Галичині в контексті національної політики II Речі Посполитої у 1918-1923 рр. ґрунтовно розкрито у монографічних дослідженнях О. Я. Красівського [63, 64, 65, 66]. Учений, відтворюючи широку панораму українсько-польських міжетнічних взаємин від середини ХІХ до першої чверті ХХ ст., окреслив головні напрями конфронтації між народами, які проживали на території колишньої Австро-Угорської імперії. У його працях також визначено причини українсько-польської війни 1918-1919 рр., проаналізовано зовнішньополітичний курс Польщі щодо Східної Галичини у 1918-1923 рр., охарактеризовано суспільно-політичну ситуацію в регіоні під час і після поразки національно-визвольних змагань, а також висвітлено передумови і наслідки рішення Ради Амбасадорів від 14 березня 1923 р.

Проблема періодизації політики Польщі щодо українського населення в міжвоєнний період привернула увагу, зокрема, нашого наукового керівника професора В. Л. Комара [58]. Дослідник обґрунтовано на наш погляд пропонує поділ міжвоєнної історії Польщі на два основні періоди: добу «парламентської демократії» (1919-1926 рр.) та період «санаційної диктатури» (1926-1939 рр.). Водночас у межах першого періоду він виокремлює два етапи. Перший етап охоплює час після завершення польсько-української війни 1918-1919 рр. і характеризується становленням польського окупаційного режиму до 15 березня 1923 р. Другий етап пов'язаний із домінуванням інкорпораційної концепції націонал-демократів (ендеків), метою якої було перетворення Польщі на державу однієї польської нації [58].

Загалом праці професора В. Л. Комара розкривають питання становлення армії УНР від еміграції до Другого зимового походу в 1920-1921 рр [50]; військово-політичної співпраці Польщі і УНР у 1919-1920 роках [51]; концепції прометеїзму в політиці Польщі (1921-1939 рр.) [52]; політики Польщі в Східній Європі у 1918-1921 рр. [53]; співпраці Польщі й Української Народної Республіки у 20-х роках ХХ століття [54] та інших важливих тем у контексті нашого дослідження [55-60].

Проблематика становища української меншини в міжвоєнній Польщі знайшла відображення і в емігрантських виданнях, опублікованих у західних країнах. Представники української діаспорної історіографії - В. Верига [38, 39], С. Ярославин [90], А. Крезуб [67], М. Лозинський [72] - працювали в умовах гострої ідеологічної боротьби та обмеженої джерельної бази. У зв'язку з цим у їхніх дослідженнях переважно наголошувалося на антиукраїнській спрямованості політики II Речі Посполитої, тоді як позиції окремих політичних сил аналізувалися менш детально. Водночас цінність праць представників української діаспори полягає у тому, що багато з них були безпосередніми учасниками національно-визвольних змагань.

Упродовж останніх років були опубліковані узагальнюючі праці І. Нагаєвського [75] та Т. Гунчака [43], у яких висвітлено історію України першої половини ХХ ст. У цих дослідженнях побіжно розглядаються і питання політики Польщі щодо українського населення у зазначений хронологічний період.

Зарубіжна історіографія представлена фундаментальною працею англійського дослідника Нормана Дейвіса «Боже ігрище: історія Польщі; пер. з англ. П. Таращук. К. 2008», в якій він подає оригінальний погляд на проблеми польської історії [75].

Польська історіографія проблеми представлена україномовними працями польських авторів, зокрема Ганни Дильонгової «Історія Польщі. 1795-1990 / Пер. з поль. М. Кірсенка. К. 2007» [46] та Влодзімежа Менджецького та Єжи Брацисевича «Польща - нарис історії. За ред. пер. з поль. І. Сварника. Варшава, 2015 [78]. Також використано польськомовні матеріали, які знаходяться на електронних ресурсах [91 - 94, 97]. Серед праць істориків Республіки Польща, у контексті нашого дослідження, слід виділити праці Міхала Клімецького - польського дослідника польсько-української війни 1918-1919 рр. [94].

Отже, українська історіографія 1990-х рр. характеризується появою нових досліджень, присвячених українсько-польській війні та її наслідкам для Східної Галичини, проблемам встановлення українсько-польського кордону, а також аналізу національної політики Польської держави щодо українського населення у

міжвоєнний період.

У польській історіографії політика II Речі Посполитої стосовно Східної Галичини висвітлена відносно стисло й фрагментарно в низці наукових праць. Перші спроби її аналізу польськими дослідниками були здійснені ще в міжвоєнний період і стосувалися передусім оцінки політики польської держави щодо української меншини.

Наукова новизна дослідження полягає у постановці та опрацюванні актуальної проблеми, яка досі не отримала достатньо повного й об'єктивного висвітлення в історичній науці. На основі широкого кола джерел авторкою здійснено комплексний аналіз окупаційної політики польської влади у Східній Галичині, а також уточнено окремі положення вітчизняної історіографії щодо періоду утвердження польського контролю над краєм шляхом створення так званих доконаних фактів. У роботі подальшого розвитку набуло дослідження етапів зміцнення польської влади в Східній Галичині. Окрім того, сформульовано положення щодо протиправних дій польської адміністрації стосовно українського населення регіону.

Практичне значення дипломної роботи полягає в тому, що її матеріали, основні положення та висновки можуть слугувати підґрунтям для подальших поглиблених досліджень історії Галичини міжвоєнного періоду. Отримані результати можуть бути використані під час підготовки узагальнювальних праць, а також при розробленні та викладанні спеціальних курсів з історії України та всесвітньої історії у закладах вищої освіти різних рівнів акредитації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дипломної роботи були представлені та обговорені на засіданнях кафедри історії Центральної та Східної Європи і спеціальних галузей історичної науки Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

РОЗДІЛ 1

УКРАЇНЦІ ТА ПОЛЯКИ У БОРОТЬБІ ЗА СХІДНУ ГАЛИЧИНУ

В останні місяці Першої світової війни, на тлі руйнування державних структур Росії, Австро-Угорщини та Німеччини, раніше бездержавні нації висунули вимоги незалежності. Поляки, чехи та словаки, українці, литовці, фіни, латиші, естонці, грузини та, меншою мірою, білоруси, почали визначати свої кордони, політичні та правові системи, а також майбутні союзи. Їхні еліти зосередили свою діяльність, серед іншого, на зборі аргументів для територіальних вимог, витягнутих з власної історії та соціально-економічних відносин, ігноруючи або нехтуючи оцінками та висновками своїх сусідів. Вони спостерігали ослаблення імперських інституцій, готуючись до політичної та військової конфронтації з державами, у кордонах яких довший час проживали. Спалах конфліктів із сусідами в подібній ситуації був неминучим. І кожен з національних організацій у цій ситуації розраховував на свою силу. Навіть якщо лунали голоси про необхідність розпочати переговори зі спірних питань, насамперед пов'язаних з кордонами, вони майже завжди зустрічалися зі звинуваченнями у відсутності патріотизму та віри у відданість та рішучість нації [72, с. 128].

Серед націй, які організовували свої держави, поляки та українці займали особливе місце. Завдяки своєму значному демографічному, територіальному та економічному потенціалу, вони мали створити відносно процвітаючі та стабільні держави. Слід додати, що вже навесні 1918 р., майбутнє європейського континенту почало залежати від ефективності створених ними структур. Більшовики, що захопили владу в Росії, планували поширити революцію на всю

Західну та Південну Європу. Зіткнувшись з агресивними діями Росії, обидві нації, польська та українська, по-різному оцінювали міжнародну ситуацію, враховуючи, перш за все, наслідки Лютневої революції та більшовицького перевороту в Росії 1917 р. Маючи різний історичний досвід, вони по-різному визначали свої найважливіші загрози. Їхнє географічне розташування, звичайно, було різним. Вони відрізнялися своїми економічними, 13 політичними та інтелектуальними досягненнями, а також своїм минулим досвідом [67, с. 37].

Наприкінці 1918 р., після поразки Німеччини, серед польських політиків переважала думка, що державу слід будувати опираючись на власні сили, враховуючи позицію Антанти лише з питань, пов'язаних з кордонами в Помор'ї, Великій Польщі та Сілезії. І хоча у польському політичному середовищі не було однастайності щодо майбутньої території Польщі, однак поляки не уявляли її без Познані, Торуня, Вільно, Кам'янець та Львова. Також вважалося, що безпека Польщі буде базуватися на союзі з Францією та її союзниками у Першій світовій війні. Росію, як «червону», так і «білу», розглядали як небезпечного та непередбачуваного сусіда, який проводив агресивну політику щодо слабших країн. У польських діях та політичній думці не було жодної орієнтації на користь побудови союзницьких зв'язків з Росією. Польські політичні концепції не мали альтернативи незалежності, навіть у формі конфедерації чи федерації з однією з колишніх держав-учасниць поділів Речі Посполитої [72, с. 130].

Українці легковажили пропагуванням своїх національних прагнень серед держав Антанти під час Першої світової війни. Проживаючи в межах Російської імперії до осені 1917 р., вони розглядали обсяг національних свобод, які їм забезпечив би союз з новою демократичною Росією. Лише Жовтнева революція у Петрограді та розгін Установчих зборів більшовиками змусили українську Центральну Раду (ЦР) Києві проголосити четвертим Універсалом від 9 січня 1918 р. у повний суверенітет Української Народної Республіки (УНР). Це визнав відомий історик та голова ЦР Михайло Грушевський, який сказав: «Ми були послідовними федералістами, але обставини змусили нас стати незалежною, суверенною республікою» [70, с. 252].

Виникнення УНР не вплинуло на дії польських політиків у Галичині щодо українців, які там проживали. Вони визнавали принцип, що поділ Галичини на дві частини, східну та західну, був суто умовним і пропагувався українськими політиками, духовенством та представниками інтелігенції. Вони вказували на те, що цей поділ не відображено в адміністративних структурах. ¹⁴ Вони розглядали Галичину як єдине ціле, сформоване століттями приналежності до Речі Посполитої, а пізніше до Австрії. Вони вважали, що вона стане одним з повітів відродженої Польщі, а річка Збруч – фрагментом її східного кордону [72, с. 135].

Українські діячі Східної Галичини також не виявляли жодної активності поза межами Австро-Угорщини. Вони використовували вірність Габсбурзькій монархії як аргумент для відокремлення Східної Галичини від коронної землі. Вони на завершальному етапі розпаду Австро-Угорщини восени 1918 р. почали створювати цивільні та військові підпільні структури. Водночас українські політики Східної Галичини з тривогою спостерігали за подіями в Києві та Великій Україні [67, с. 38].

Польське коло у Віденському парламенті не мало наміру дозволити створення нової коронної землі зі столицею у Львові в останні місяці війни. Його представники на спеціальній аудієнції у серпні 1918 р. домоглися від імператора Карла I обіцянки, що поділ Галичини навіть не розглядатиметься в майбутньому. Деякі австрійські високопосадовці галицької адміністрації також у другій половині 1918 р. дали полякам зрозуміти, що вважають їх господарями, з якими вони найближчим часом обговорять майбутнє країни. Губернатор Галичини Карл фон Гюйн запевнив їх у своїй та монархічній прихильності до польських політичних інтересів, а в приватній розмові навіть пообіцяв передати свою владу у відповідний момент до польських рук [66, с. 328].

Для українських лідерів позиція, яку займав імператор, і однозначно негативне ставлення польських політиків до створення нової коронної землі, більшість населення якої складали б українці, слугувало важливим застереженням. Вони дійшли висновку, що переговори з поляками про майбутнє Східної Галичини не призведуть до сприятливого для них результату і тому є

безглуздими. Виходячи з цих припущень, вони розпочали підготовку до силової окупації східної Галичини та оголошення створення української коронної землі або держави, залежно від обставин [94, с. 373].

18-19 жовтня 1918 р. на площі Св. Юра у Львові було проголошено Українську Національну Раду (УНРаду), яка стала політичним представницьким органом українців Австро-Угорщини й проголосила своєю метою створення незалежної української держави [70, с. 251].

Українці Галичини 1 листопада 1918 р. випередили поляків і почали створювати власну державу в Східній Галичині, яка 13 листопада 1918 р. була проголошена як Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Було створено Військовий комітет, а пізніше уряд ЗУНР на чолі з Євгеном Петрушевичем. Збройні сили ЗУНР базувалися на українських частинах австро-угорської армії, включаючи елітні частини Січових Стрільців. Розпочалося формування я Української Галицької Армії (УГА) як збройних сил ЗУНР. За винятком Львова, Перемишля та Дрогобицького нафтового басейну, українські зустріли опір з боку новостворених польських збройних формувань. Протягом кількох днів українці утвердили свою владу у Львові й захопили територію майже всієї Східної Галичини аж до річки Сян [67, с. 58].

Поляки не сподівалися захоплення українцями Львова, що розпочалося 1 листопада. Польська преса у Львові, включаючи газети, що виходили двічі на день, навіть не публікувала жодної суттєвої інформації про цю подію. Однак, вже того ж дня організована польська молодь, кілька ветеранів Польських легіонів та солдати під командуванням капітана Здзіслава Татар-Тшесньовського намагалися перешкодити захопленню всього Львова українцями. Перші переговори, проведені польськими політиками з Національного сейму та Національного відділу з українськими представниками, свідчили про те, що сторони не досягнуть згоди. Поляки не мали наміру визнавати український суверенітет над Львовом та Східною Галичиною в жодній формі. Вони відхилили пропозицію взяти участь у роботі Української Національної Ради [94, с. 373].

Найбільші бої відбувалися у Львові, Перемишлі й Бориславі, зокрема

оборона якого поляками тривала аж до 9 листопада. Після того польським добровольцям на чолі з поручником Романом Махніцьким вдалося прорватися до Сянока. У цей час з польських частин, сформованих у Кракові, була 16 сформована група майора Юліана Стахевича, яку 10 листопада відправили до Перемишля. Вибивши українців з Перемишля група під командуванням підполковника Міхала Карашевича-Токаржевського вирушила на допомогу полякам Львова [72, с. 142].

Польське населення протистояли утвердженню української державності у Львові. З 1 листопада вони на чолі з капітаном Чеславом Мончинським вступили у протистояння за Львів. Полякам вдалося захопити більшу частину Львова й протриматися до 20 листопада, коли прибула підмога з Кракова. Під наступом переважаючих сил українці відступили, а поляки вже 22 листопада зайняли позиції навколо Львова [67, с. 59].

Майже одразу після захоплення влади Юзеф Пілсудський відправив найкращі польські частини до Східної Галичини. На рубежі січня та лютого 1919 р. війська генерала Едварда Ридз-Смігли захопили Волинь, зокрема Володимир Волинський та Ковель. Польсько-українські бої тривали з перемінним успіхом. Лише наприкінці березня українські війська були відкинуті до лінії Рава-Руська, Немирів, Вишенка, Львів, Городок Ягеллонський та Хирів. У квітні 1919 р. поляки витіснили українців з околиць Львова [94, с. 374].

Поляки активно боролися за Львів і Галичину на дипломатичному фронті. Вони нав'язали свою точку зору членам військових та дипломатичних місій союзників у Східній Галичині, включаючи генералів А. Кротона де Віара та Ж. Бертелемі, тим самим впливаючи на міжнародну громадську думку. У Парижі, офіційно звітуючи про своє перебування в Галичині, генерал Ж. Бертелемі провів критичний аналіз українського незалежницького руху. Він під впливом поляків описав його як жакерію, що вийшла з-під контролю та спустошує країну. Він стверджував, що українці не здатні створити функціональну державу [70, с. 250].

Підігривали антиукраїнські настрої польські націонал-демократи (ендеки) на чолі з їх лідером Романом Дмовським. Вони створили ворожу атмосферу навколо

потенційних польсько-українських переговорів. У пресі сприяли формуванню думок, що українська влада сприяє погромам та пацифікації 17 українського та єврейського цивільного населення. Західно європейське суспільство було особливо нетерпиме до проявів антисемітизму й тому негативно сприймало повідомлення про утвердження влади ЗУНР у Східній Галичині. Лідери Антанти, які були слабо обізнані з національними та економічними відносинами у Східній Галичині, погодилися нав'язати рішення сторонам польсько-українського конфлікту. Вони вимагали від Польщі припинити політичні та військові операції на сході та дочекатися рішень великих держав [67, с. 65].

Дії та риторика польського національно-демократичного табору, а також позиції великих держав ускладнювали реалізацію концепції федералізму Ю. Пілсудського. У своїх інструкціях Міхалу Сокольницькому та генералу Тадеушу Розвадовському з кінця листопада та початку грудня 1918 р. він заявив про необхідність окупації Східної Галичини, але розглядав окупацію Львова та Дрогобича як мінімальні польські територіальні цілі [70, с. 249].

Водночас Ю. Пілсудський наголошував на необхідності розпочати переговори з урядом УНР. Генералу Густаву Остаповичу, відправленому до Києва в грудні, було доручено, серед іншого, вивчити перспективи військової угоди з УНР. Після серії локальних переговорів у Східній Галичині, які закінчилися невдачею, Начальник польської держави Ю. Пілсудський навесні 1919 р. вирішив збройно окупувати всю її територію у травні-червні. Встановивши кордон на річці Збруч, він мав намір досягти декількох цілей. Перед тим він заручався підтримкою націонал-демократів (ендеків), які вже кілька місяців вимагали ліквідації ЗУНР. Він довів Франції та союзникам, що Польща є не об'єктом, а суб'єктом міжнародного права і, маючи перевірену в боях збройну силу, відіграватиме значну роль у зупиненні Червоної Армії. Він, ймовірно, вважав, що, ліквідувавши ЗУНР, усуне найважливішу проблему, яка заважала Директорії та уряду УНР вести діалог з Польщею [94, с. 375].

План дій був ретельно підготовлений як на політичному, так і на військовому рівнях. Ю. Пілсудський отримав неофіційну згоду французьких

військових на використання польської армії генерала Юзефа Галлера в наступі, який розпочався 15 травня. Тим часом у Парижі, 13 травня, польська делегація 18 відхилила пропозицію Міжсоюзницької комісії з перемир'я під керівництвом генерала Луї Боти завершити війну із ЗУНР шляхом поділу Галичини на українську і польську частини [71, с. 48].

Ю. Пілсудський та польський уряд готували договір з урядом УНР, який мав врегулювати, серед іншого, майбутнє Східної Галичини. Хоча Акт об'єднання двох українських держав – ЗУНР і УНР, який був проголошений 22 січня 1919 р. на Софійській площі в Києві, мав декларативний характер. Бо українці ЗУНР зберегли, серед іншого, власний уряд, парламент, окрему законодавчу, судову владу та збройні сили – УГА, а також під час війни з Польщею за Східну Галичину та Львів вони не отримували значної військової допомоги від Директорії та Головного отамана Симона Петлюри. Однак, згідно з Актом злуки це була єдина держава. Тому, Ю. Пілсудський впливаючи на уряд УНР, намагався добитися поступок з боку ЗУНР [67, с. 66].

Для налагодження українсько-польського діалогу 20 травня 1919 р. до Варшави на запрошення прем'єр-міністра Польщі прибув Борис Курдиновський, який не був уповноважений міністром закордонних справ УНР приймати будь-які серйозні рішення. Однак, прем'єр-міністр Польщі Ігнацій Падеревський офіційно визнав його уповноваженим вести переговори та підписувати договір між польським та українським урядами, про що було поінформовано західних дипломатів у Варшаві. Як і очікувалося, відповідний документ був підписаний І. Падеревським та Б. Курдиновським 24 травня. У договорі від імені уряду УНР зазначалося, що він не має повноважень вирішувати долю Східної Галичини, але відмовляється від своїх прав на цю територію. В іншому пункті український уряд визнав права Польщі на Волинський регіон на захід від річки Стир. Наступні угоди містили зобов'язання Польщі визнати незалежність УНР, надати допомогу її військам та визначали рамки співпраці між двома країнами. Документ також гарантував захист прав меншин: української в Польщі та польської в Україні. Зобов'язання не вживати дипломатичних дій без консультацій з Польщею було

дуже не вигідним для уряду УНР [94, с. 376].

Ю. Пілсудський як глава держави і головнокомандувач збройних сил Польщі висловив сподівання на підписання договору з УНР листі від 31 травня 1919 р., надісланому прем'єр-міністру І. Падеревському, що перебував у Парижі. У ньому він, серед іншого, писав: «Повторюю вам свою особисту думку: для вирішення питання наших західних кордонів ми залежимо від доброї волі Антанти». Після вирішення питання західних кордонів Польщі, Ю. Пілсудський вважав доцільним реалізувати федералістські плани на сході Польщі, якими передбачалося створення квазінезалежних Литви, Білорусі й Наддніпрянської України в союзі з Польщею. Східна Галичина і Львів згідно з планами ендеків і федералістів мала стати інтегральною частиною Польщі. Реалізація цих намірів значною мірою залежала від союзу Польщі з УНР, тому поляки приділяли цьому велику увагу. Втілення в життя концепції федералізму Польщі мало забезпечити їй домінацію у Східній Європі, з якою всі, включаючи Антанту, будуть змушені рахуватися. Тоді буде легко, вирішувати справи на свою користь, - як вважав Ю. Пілсудський [94, с. 377].

Польська сторона, однак, відмовилася від переговорів з представниками УГА, які були заплановані українською стороною на 18 травня. Українці мали намір досягти припинення вогню вздовж річки Буг і міст Перемишляни, Миколаїв, Стрий, а потім до кордону з Чехословаччиною. Усі три корпуси УГА надіслали парламентарів, однак у штаб-квартирі генерала Ю. Галлера в Любліні були прийняті лише делегати корпусу УГА. Умови, висунуті польським командувачем, були неприйнятими для української сторони й не могли стати основою для переговорів. Генерал Ю. Галлер вимагав капітуляції УГА, здачі зброї, військового спорядження, а також створення змішаної польсько-української слідчої комісії для розслідування злочинів, нібито скоєних українцями проти поляків під час війни [71, с. 82].

Припинення бойових дій мало на меті розпочати переговори про співпрацю між збройними силами обох країн. 27 травня українські парламентарі повернулися назад до Стрия звітом до командування третього 3-го корпусу УГА

– генерала Антіна Кравса та полковника Григорія Коссака. До 20 офіцерів УГА у Любліні в штаб-квартирі генерала Ю. Галлера ставилися з належною увагою [67, с. 68].

Українські офіцери УНР під керівництвом полковника Левчука, направлені С. Петлюрою, зондували можливість досягнення обмеженого припинення вогню на Волинському фронті. За словами українських переговорників, лінія припинення вогню мала відповідати становщю фронту на 18 травня. Українці з УНР хотіли, щоб польські війська зайняли одну ділянку антибільшовицького фронту, яку раніше утримували війська УГА. Вони оголосили, що після укладення перемир'я «буде направлено спеціальну делегацію, яка отримає фундаментальні та детальні повноваження, зокрема щодо Галичини, яка наразі залишається відкритим питанням». Для політиків з УНР «...питання Галичини залишалось новим і невідомим, а тому дещо другорядним». Хоча в Любліні не було підписано жодної угоди про перемир'я, українська делегація була переконаною, що УНР може досягти згоди з Польщею, лише після виконання більшості її вимог, зокрема тих, що стосувалися Львова та Східної Галичини [94, с. 378].

Польсько-українські політичні та військові переговори, що відбулися у травні, не дали позитивних результатів, яких очікували Начальник держави Ю. Пілсудський та голова уряду І. Падеревський. Вони швидко усвідомили, що прибуття до Парижа інформації про підписання договору між Польщею та Україною у Варшаві 24 травня 1919 р. не покращило становище польської делегації на мирній конференції в Парижі [70, с. 248].

Перша серйозна дискусія між представниками великих держав, пов'язана з польським наступом у Східній Галичині, відбулася ще 17 травня 1919 р. Під час дискусії Ллойд Джордж та генерал Луї Бота, серед іншого, стверджували, що польські дії в Галичині негативно впливають на стабільність усього європейського повоєнного порядку, а не лише на баланс сил між двома антагонізованими державами. Ллойд Джордж вимагав рішучого та сильного тиску на Польщу, щоб вона виконала рішення Ради Антанти. Інші учасники зустрічі, включаючи Жоржа Клемансо та Вудро Вільсона, зайняли більш поблажливу

позицію. Дуже серйозним попередженням для Польщі стало 21 повідомлення 21 травня про те, що Рада чотирьох прийме українську делегацію. Це мала бути перша офіційна поява української делегації на Мирній конференції в Парижі [67, с. 91].

Намагаючись змінити стан речей, прем'єр-міністр І. Падеревський планував запросити до Парижа Б. Курдиновського, який підписав угоду від 24 травня, але зрештою, з невідомих нам причин, це не було реалізовано. Набагато більше значення пом'якшення позиції великих держав на Паризькій мирній конференції мало припинення наступальних операцій у Східній Галичині та Волині та виведення з цього району більшості підрозділів польської армії генерала Ю. Галлера [94, с. 379].

Більша частина території ЗУНР та Західної Волині станом на травень 1919 р. були захоплені поляками. Однак передислокація частини військ з Галичини та Волині до західних кордонів країни було продиктоване не наміром виконати вимоги Верховної Ради мирної конференції в Парижі, а насамперед побоюванням, що німці не сприймуть мирні умови і відновлять війну. Ці побоювання поділяв і голова французької військової місії в Польщі генерал Поль Проспер Анріс. У депеші від 23 травня 1919 р. він застерігав польські дипломатичні місії: «З надійного джерела нам відомо, якщо договір не буде підписаний, німці мають намір розпочати наступ проти Польщі, який можна очікувати до кінця травня» [71, с. 89].

Після того, як Німеччина офіційно оголосила про свою капітуляцію та намір підписати мирний договір, відбулися подальші зміни в дислокації польських військ. Війська на південно-східних територіях одержали суттєву підтримку. Невдовзі вони атакували підрозділи УГА. 17 липня 1919 р. вони досягли річки Збруч, остаточно ліквідувавши інституції ЗУНР у Східній Галичині. Їхні остаточні дії вже мали нову легітимність, що випливала з рішень великих держав. Послідовно проведена Польщею східна політика принесла результати, яких очікували у Варшаві. Не маючи змоги стримувати польські військові операції та обмежувати політичну активність, Антанта тимчасово змирилася з

територіальними успіхами польських військ. Звіти, що надходили до Парижа від військової місії союзників у Галичині, також могли вплинути на 22 її позицію. Її члени були свідками демонстрацій підтримки польської присутності з боку місцевих громад, навіть єврейських. Вони також отримували сигнали про підготовку Червоної Армії до переправи через річку Збруч та початку наступу на захід. Зрештою, у телеграмі від 25 червня голова Мирної конференції в Парижі Жорж Клемансо повідомив польський уряд про згоду Верховної Ради Антанти на окупацію Військом польським всієї Східної Галичини [70, с. 247].

Ведучи війну в Східній Галичині, Ю. Пілсудський обмежував масштаби операцій проти військ УНР. Вбачаючи в них майбутнього союзника, він не мав наміру їх дестабілізувати, щоб не порушувати інституцій та підірвати авторитет Головного отамана армії УНР С. Петлюри. Інформація, якою він розпоряджався, свідчила про значні шанси на досягнення угоди з УНР [67, с. 94].

У МЗС Польщі було підготовлено доповідну записку, в якій використовувалася, серед іншого, інформація Б. Кутиловського, який прибув з України. У ній зазначалося, що Директорія дійшла висновку про нездатність самостійно, без польської допомоги, захистити незалежність своєї країни. За словами її авторів, С. Петлюра погодиться відмовитися від спірних територій (включаючи Східну Галичину). Він також готовий запровадити кадрові зміни в центральних державних установах та, можливо, залучити поляків до участі в них, а також проводити узгоджену міжнародну політику й ліквідувати митний кордон та надати польській громаді в Наддніпрянській Україні привілеї в економічних, торговельних та політичних питаннях [94, с. 380].

Ціною, яку Польща повинна заплатити за укладену угоду з УНР, буде активна військова допомога в операціях на Правобережній Україні. У цій ситуації Начальник держави послідовно відмовлявся підтримувати отамана Володимира Оскілка та не прийняв ідею створення добровольчого формування з поляків, які проживали у Великій Україні, за зразком існуючого ЛитовськоБілоруського поділу. Польська сторона зайняла позицію, що лише установи УНР, мали повноваження вирішувати питання про формування такого підрозділу:

«Створення польських добровольчих підрозділів з поляків, які 23 проживають в Україні, а отже, власників більших територій, викличе сильні заворушення серед місцевого населення» [71, с. 122].

Згодом в Дембліні та Варшаві відбулися переговори Польщі з УНР, яка була представлена дипломатичними з місіями Сергія Дельвіга, Пилипа Пилипчука та Андрія Ливицького. У них польська сторона чітко визначила свою позицію щодо майбутнього Східної Галичини у складі Польщі. Умови укладення політичних та військових угод включали, серед іншого, офіційне визнання українськими делегаціями та владою кордону на річці Збруч. Польська цивільна та військова влада більше не мала наміру вести переговори щодо іншого курсу на цій ділянці. Із погіршенням становища військ УНР, під натиском Червоної Армії та військами генерала Антона Денікіна, польські політики та переговорники почали ставитися до своїх українських співрозмовників радше як до прохачів, ніж до рівноправних партнерів [71, с. 127].

Польща отримала підтвердження свого права на Східну Галичину завдяки декларації Української дипломатичної місії А. Ливицького від 2 грудня 1919 р. та Варшавської угоди, підписаної Ю. Пілсудським та С. Петлюрою вночі з 21 на 22 квітня 1920 р. Декларація містила положення щодо кордонів відповідно до польських очікувань, залишаючи всю Східну Галичину та Західну Волинь у складі Польщі [94, с. 381].

Політичний статус Східної Галичини мав бути визначений польським урядом у консультації з її мешканцями. Галицька частина делегації на чолі зі Степаном Витвицьким категорично відмовилася визнавати річку Збруч державним кордоном. Однак він хотів отримати від своїх польських співрозмовників обіцянку надати Східній Галичині автономію, розроблену за участю представників УНР. Коли виявилось, що галицькі члени місії не схвалили його проект, він проігнорував їхні думки та подав підготовлену декларацію до МЗС Польщі. С. Витвицький розумів, що послаблює позиції А. Ливицького, але вважав, що це не матиме серйозних наслідків для майбутнього УНР. Він вважав Польщу бідною країною, яка може опинитися в численних внутрішніх та

зовнішніх проблемах, а отже, не матиме інструментів та ресурсів, необхідних для ефективної підтримки визвольних прагнень УНР [64, с. 228].

В середині грудня 1919 р. він безуспішно намагався переконати Ю. Пілсудського під час зустрічі в палаці Бельведер змінити свою позицію щодо декларації та кордону на р. Збруч. У Варшавській угоді 1920 р. Польща визнала «Директорію незалежної Української Народної Республіки» та її Головного отамана С. Петлюру. Начальник держави та уряд Польщі вважали, що вищезгаданий документ завершив суперечку щодо приналежності Східної Галичини. Керуючись цим, польська делегація на мирних переговорах з представниками Радянської Росії та України, що відбулися в Ризі в 1921 р., відмовилася обговорювати питання проходження кордону на річці Збруч [94, с. 382].

Також під час переговорів щодо визнання державами Антанти східного кордону Польщі, і таким чином приєднання всієї Східної Галичини до Польщі, польські дипломати мали змогу використовувати попередні угоди з Україною. Цей аргумент вплинув на остаточне визнання всього східного кордону Польщі Радою послів Антанти у 1923 р. [67, с. 97].

За цих обставин майбутнє Львова та Східної Галичини мало бути вирішене у ході польсько-української війни. Лише на початковому етапі обидві сторони мали приблизно однакові матеріальні та людські ресурси. У процесі військових дій ситуація змінилася. Польща одержала більший економічний та людський потенціал, ніж ЗУНР. Навіть участь польських військ в інших зонах конфлікту не покращила шансів Української Галицької Армії (УГА). Польща мала достатньо військових ресурсів, щоб утримувати фронт у Східній Галичині та вибрати момент для наступу проти УГА [71, с. 324].

Переведення добре оснащеної і навченої польської армії з Франції та її передислокація до Галичини у травні 1919 р. мало вирішальне значення для військового успіху Польщі. Армія Ю. Галлера («Блакитна армія») представляла собою добровольче військове формування з польських емігрантів зі всього світу, яке було створене у Франції в 1917–1919 рр. Ця армія чисельність 70- 80 тис.

солдатів була створена за підтримки Антанти для протистояння 25 більшовицькій загрозі зі сходу. Однак, польське керівництво зуміло переконати Великі держави у тому, що українська небезпека, зокрема з боку ЗУНР, є набагато більшою. Так, добре озброєна, зокрема танками Renault FT-17, і вишколена армія у 1919 р. була перекинута до Польщі, де відіграла ключову роль у війні проти ЗУНР, окупувавши всю Східну Галичину [71, с. 328].

Польське верховне командування мало негласну згоду французького уряду на використання армії Ю. Галлера проти ЗУНР. Телеграма, надіслана з Парижа генералом Т. Розвадовським, проливає цікаве світло на позицію Франції. 10 травня він повідомив польське верховне командування, що його французькі партнери вимагають прискореного початку наступу через Самбір на Стрий та створення доконаного факту захоплення території Східної Галичини. Перші реакції польського керівництва після початку боїв у Галичині свідчили про глибоку різницю в поглядах на українське питання. Польський національний комітет, що діяв у Парижі під керівництвом Р. Дмовського, неохоче йшов на переговори з українцями. Він виступав проти визнання Антантою будь-яких українських держав, зокрема ЗУНР і УНР та представництво їхніх делегацій на мирній конференції в Парижі [70, с. 247].

Лідер ендеків Р. Дмовський домагався збройного втручання союзних військ у Східній Галичині або згоди на передислокацію туди через Румунію добре оснащеної армії генерала Ю. Галлера. Наприкінці 1918 р. націоналдемократи країни вимагали від верховного командування Війська польського енергійного наступу та швидкого захоплення всієї Східної Галичини. Водночас у своїх заявах, зокрема у пресі, вони звинувачували українців у варварських діях щодо польського цивільного населення та військовополонених, а також у пробільшовицьких симпатіях. Вони охоче посилалися на книгу Генрика Сенкевича «Вогнем і мечем», прирівнюючи описану в цій книзі «чернь» до поведінки солдатів УГА. Вони звинувачували єврейське населення у співучасті в переслідуванні поляків [94, с. 383].

25 червня 1919 р. Верховна рада країн Антанти уповноважила Польщу запровадити цивільну адміністрацію у Східній Галичині. Ю. Пілсудському дозволили розпочати наступ до річки Збруч. Майбутнє цих територій мало 26 вирішитися плебісцитом. В середині липня польський наступ досяг лінії ЗбручСтир. Румунські війська вступили на Покуття. 1 вересня 1919 р. було підписано польсько-українське перемир'я. Верховне командування Війська польського домовилося про співпрацю з Головним отаманом армії УНР С. Петлюрою проти Червоної Армії. Підписання Варшавської угоди у квітні 1920 р. стало історичною подією в історії польського і українського народів [71, с. 36].

Таким чином, основними наслідками польсько-української війни 1918 – 1919 рр. стала поразка Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), окупація польськими військами Східної Галичини, втрати близько 15 тис. українців. Перехід УГА за Збруч у липні 1919 р. був вимушеним кроком, вся відповідальність за який покладалася на польську сторону. Українці звинувачували поляків, що саме вони ліквідували українську державність – ЗУНР. Негативним наслідком польсько-української війни було також те, що протягом міжвоєнного періоду українці сподівалися на реванш у відновленні української влади в Галичині, а поляки самостверджувалися за рахунок утвердження своєї влади і національної асиміляції місцевого населення. Поряд з тим, дипломатична польсько-українська боротьба, що тривала протягом всього періоду військових дій, завершилася в 1923 р. рішенням Ради Амбасадорів про ствердження польської зверхності над Східною Галичиною.

РОЗДІЛ 2

РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ ЩОДО ГАЛИЦЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Після зайняття Східної Галичини польськими військами першочергові дії польської влади були спрямовані на швидке включення цієї території до складу Польської держави та поширення на неї польської правової системи. Попри невизначений державно-правовий статус Східної Галичини, польський уряд послідовно реалізовував комплекс заходів, спрямованих на її поступову інтеграцію до державних структур Польщі. Відновлена восени 1918 р. польська держава відразу постала як багатонаціональне утворення. Польські політичні діячі, зважаючи на історичний досвід поділів Речі Посполитої, прагнули уникнути повторення подібних процесів. Саме тому вони намагалися сформувати унітарну державу, поширюючи політичну та адміністративну владу на території з непольським населенням, зокрема і на Східну Галичину [63, с. 95].

Водночас польський уряд у значній мірі зберіг існуючу австрійську систему судових установ, а також чинне австрійське законодавство у сфері судочинства і прокуратури. Проте, попри збереження попередньої організаційної структури і

той факт, що соціальна сутність судових органів на території Східної Галичини після 1918 р. залишалася загалом незмінною, ці інституції вже функціонували як складова державного апарату нової держави. Крім того, у низці випадків були внесені зміни до їхніх назв. Зокрема, Вищий крайовий суд з 1919 р. отримав назву Львівського апеляційного суду, а Львівський крайовий суд було перейменовано на Окружний суд [60, с. 31].

Компетенція Львівського апеляційного суду охоплювала Тернопільське, Станіславівське та Львівське воєводства. Суд виконував функції апеляційної інстанції щодо рішень окружних судів, а також розглядав у першій інстанції особливо важливі політичні справи. Зокрема, 24 червня 1919 р. Голова Львівського апеляційного суду видав циркуляр для всіх судів Апеляційного округу, яким усі закони та розпорядження, видані українською владою на відповідній території, оголошувалися недійсними. Водночас вироки та постанови кримінальних і цивільних судів, що діяли на територіях, зайнятих 28 українськими військами, але були видані судьями, призначеними австрійською владою на основі законодавства Австро-Угорщини, визнавалися дійсними [6, с. 44].

Важливим проявом залучення місцевого населення Східної Галичини до загальнонаціональних завдань стало використання українських селян для зміцнення обороноздатності польських територій під час радянсько-польської війни та наступу Червоної армії в серпні 1920 р. Командування 6-ї Армії та Генерального Округу Львів, звернувшись до Генерального делегата уряду у справах Галичини на підставі Закону про особисту військову повинність від 25 липня 1919 р., наказало залучати до робіт на територіях фронту (поза зонами активних бойових дій) українське та єврейське населення Східної Галичини, яке підпадало під призов за віком (1895–1902 р. н.). Осіб, що проживали у межах Генерального Округу Львів, залучали до робіт, пов'язаних із охороною території [64, с. 228].

З 1 серпня 1920 р. Командування Генерального Округу Львів таємно почало скликання українського та єврейського населення для виконання військової

повинності, формуючи робітничі відділи по 200 осіб для потреб Командування 6-ї Армії та Генерального Округу. Відбір здійснювався за віковим принципом: спочатку залучали наймолодших, а за потреби – старших [95, с. 34].

Станом на 12 серпня 1920 р. староство в Коломиї забезпечило призов перших 200 робітників для Командування охоронного батальйону, а вже через два тижні була сформована друга група. Проте староста зазначав, що добровольців майже не було, тож доводилося залучати людей примусово за допомогою державної поліції [74, с. 43].

Українських селян залучали до дорожніх, мостових та фортифікаційних робіт на основі розпорядження Командування Генерального Округу Львів від 2 серпня 1920 р. Особливо чітко це простежується у Перемишльському повіті: близько 1000 чоловіків призивали до вартової служби (охорона залізниць, мостів, телеграфів і телефонів, військових складів і магазинів), 500 осіб залучали для обслуги армії – розвантаження матеріалів і гужових перевезень, а ще 1000 – до робіт з будівництва та відновлення військових об'єктів, доріг і мостів [66, с. 288].

Юридичний статус таких робітників був суворо обмежений: вони мали повністю підпорядковуватися під час виконання обов'язків, порушення дисципліни підпадало під положення польської армії, карні злочини – під юрисдикцію цивільної влади, а невиконання повинностей загрожувало адміністративною відповідальністю – арешт до шести місяців або штраф до 10 тис. крон [94, с. 180].

У Державний архів Львівської області (ДАЛО) зберігся цікавий документ, який розкриває всю систему польської окупаційної влади у Східній Галичині досліджуваного періоду. Документ під назвою «Військовий аташе при польському посольстві у Берні. Додаток 2 до №2305» переклав з польської, підготував і представив у вільний доступ Остап Козак у грудні 2017 р. Цей документ зберігався в МЗС Польщі під грифом «Таємно. Тримати зачиненим». Дякуючи, О. Козаку ми маємо змогу ознайомитися з системою польської окупації Східної Галичини [11].

Окупація Східної Галичини з точки зору міжнародного права виглядала

легальною тобто законною. Бо Польща зайняла територію Східної Галичини на підставі декрету Верховної Ради Мирної Конференції в Парижі від 25 червня 1919 р. Там зокрема вказувалося, що з метою гарантування безпеки для осіб та майна мирних мешканців Східної Галичини від загрози, з боку більшовицьких банд, Верховна Рада Союзних і Об'єднаних Держав вирішила дозволити військам Польщі продовжити їх операцію аж до річки Збруч. Повноваження надані польським властям на тимчасову окупацію аж до остаточного рішення Ради Амбасадорів Антанти щодо остаточного врегулювання політичного статусу Східної Галичини [8, с. 101].

На підставі декрету Верховної ради Антанти від 11 липня 1919 р. Польща одержала легальні підстави, опираючи на які мала здійснювати свою владу в Східній Галичині, щоб забезпечити виконання мандату. Верховна Рада Антанти (ВР Антанти) була ключовим органом управління та прийняття рішень союзників під час та після Першої світової війни, який складався з лідерів 30 Великої Британії, Франції, Італії та Японії. До Ради входили найвищі дипломати і глави держав Антанти. Вона визначала кордони та політику в Європі, включаючи рішення про визнання Східної Галичини частиною Польщі. ВР Антанти керувала спільними військовими операціями в ході війни, а після її завершення – роботою Паризької мирної конференції, що тривала протягом 1919–1920 рр. У листопаді 1919 р. Рада розглянула питання про надання 25- річного мандату для Польщі на управління Східною Галичиною. 8 грудня 1919 р. Рада прийняла рішення про «лінію Керзона» як тимчасовий східний кордон Польщі, а 15 березня 1923 р. остаточно визначила суверенітет Польщі над Східною Галичиною [11].

Згідно з рішенням ВР Антанти уряд Польщі отримав право на формування цивільної адміністрації у Східній Галичині лише після досягнення договору із Союзними та Об'єднаними державами, положення якого гарантуватимуть максимальну автономію цієї території, а також політичну, релігійну та особисту свободи її мешканців. Підставою для укладення такої угоди повинно бути право на вільне самовизначення, яке буде служити мешканцям Східної Галичини з огляду на їх політичну приналежність. Термін мав бути визначений Союзними та

Об'єднаними державами, або ж органами, яким ними буде передано відповідні повноваження. Легальні підстави, які у загальних рисах закріплені у згаданому декреті були детально розписані у проекті розробленому ВР Антанти на засіданні від 20 листопада 1919 р. [97].

Польський уряд відмовився підписати цей трактат, тому ВР Антанти на засіданні 22 грудня вирішила відкласти це питання. На підставі цього факту Польща не отримала права, яке за нею визнавав декрет від 11 липня 1919 р. і, яке мало б бути надане їй внаслідок підписання трактату. Тобто, декрет ВР Антанти від 11 липня 1919 р. і проект трактату від 20 листопада 1919 р. визначали в який спосіб Польща мала б здійснювати адміністрування над Східною Галичиною. Польща мала трактувати Східну Галичину як окрему територію, яка не входить до складу польської держави. Мешканці цієї території без огляду на національність і релігію повинні розцінюватись як громадяни Східної Галичини, тобто окремо від громадян Польщі. Закон про 31 громадянство Польщі не стосувався Східної Галичини. Польська влада мала здійснювати управління Східною Галичиною на підставі прав, визначених перед польською окупацією і брати до уваги закони, попередньо ухвалені, та які застосовуються як до окремих осіб, так і до національностей і релігій. Вона повинна трактувати мешканців Галичини без різниці національності та віросповідання як рівних перед законом. Згідно з положенням мирного договору в Сент-Жермені, які підписала Польща, вище перелічені права були чітко гарантовані для усіх мешканців, без різниці релігії, національності та раси. Тобто, Польща мала керуватися рекомендаціями ВР Антанти, а також міжнародним правом [11].

Однак, позиція польського уряду в питанні Східної Галичини була відмінною від тої, що пропонувала ВР Антанти. Всупереч мандатові ВР Антанти, Польща трактувала Східну Галичину як складову частину Польщі. Сейм Польщі затвердив закони, які були обов'язковими й для Східної Галичини. Польська влада видавала декрети для Східної Галичини, опираючись на чинне польське законодавство. Польща поділила Східну Галичину на окремі адміністративні округи і долучила західну частину Східної Галичини до Західної Галичини. Це

робилося з метою штучного створення кількісної переваги поляків у Львівському воєводстві [64, с. 316].

Уряд Польщі умовно поділяв мешканців Східної Галичини на дві категорії. Поляки трактувалися повноправними громадянами польської держави. Вони користувалися усіма конституційними перевагами, а саме: особиста свобода, свобода слова, свобода видавництв, зібрань, маніфестацій, товариств, організацій, тощо. Вони представляють Східну Галичину в усіх політичних справах, як у внутрішніх, так і у зовнішніх справах. Українців у Польщі трактовано як неблагоннадійних громадян. Тому на посади шкільних учителів, працівників залізниць, лісової служби і т. п. приймали як правило етнічних поляків [8, с. 102].

Система польської окупації Східної Галичини спиралася на польських службовців старої австрійської школи. Адміністративний апарат, отриманий у спадок змінився лише перепідпорядкуванням звітності Варшаві, а не Відню. 32 Українців було позбавлено усіх прав, які вони здобули у австрійські часи. Усі службовці вважалися цивільними функціонерами польської держави і склали присягу на вірність урядові та польському народові [8, с. 104].

Після захоплення Східної Галичини польськими військами права та свободи українського робітництва систематично ігнорувалися. Розпорядження Державної дирекції залізниць у Львові від 17 липня 1919 р. передбачало виселення українських службовців із службових приміщень у разі відмови від присяги чи клятви. Уже у вересні 1919 р. працівників залізниць у супроводі військових змушували залишати житла за усним розпорядженням влади. Масові звільнення та виселення українських залізничників, зафіксовані у «Жалобі службовців залізниць української національності у Стрию» від 12 вересня 1921 р. до Найвищої Ради союзних держав у Парижі, призвели до крайньої матеріальної скрути. Нові посади займали некваліфіковані працівники польської національності, що ще більше погіршувало становище українців [11].

Зокрема, урядові посади у Східній Галичині здебільшого пропонувалися полякам. Українські службовці, які раніше склали присягу на вірність ЗУНР, відмовлялися служити польській державі та втрачали попередні посади.

Можливість повторного працевлаштування визначалася за результатами розслідування, яке проводила Реабілітаційна комісія [94, с. 34].

Протягом перших п'яти місяців 1919 р. польська окупаційна адміністрація вимагала від державних службовців української національності присяги на вірність Польщі. Відмова від її складання тягла за собою жорсткі репресії: численні арешти й інтернування, стягнення службових поборів і повне усунення з посад без проведення слідства, без заслуховування та без виплати заробітної плати [12, с. 270].

Крім того, польська держава суттєво обмежила доступ українців до держпосад у Галичині та сприяла їх переведенню до західних регіонів. Так, через масовий вступ українців до поліції Самбірського староства у 1921 р., які для цього приймали римо-католицьке віровизнання, Президія Галицького Намісництва вирішила перемістити їх на захід, щоб використати для служби більш ефективно [6, с. 76].

У зв'язку з масовим обмеженням доступу українців до державної служби, Міністерство внутрішніх справ (МВС) звернулося до Генерального делегата уряду у справах Східної Галичини з вимогою пояснити причини відмов у прийомі або звільнення українських держслужбовців протягом 1919 р. 22 листопада 1919 р. Президія ради міністрів (ПРМ) ухвалила, що держслужбовці української національності можуть скласти присягу або давати клятву, що мало тимчасовий характер до визначення майбутнього Східної Галичини мирною конференцією. Міністр фінансів Л. Білінський запропонував виплатити компенсації тим українцям, які тепер погоджуються працювати в польській службі, за весь попередній період [18, с. 150].

Окрім того польські комітети, зокрема Комітет оборони держави та ін., до складу яких входили польські службовці, мали значний вплив на адміністрацію і видають загальні директиви щодо управління краєм. Вони вносили зміни чи анулювали декрети державної влади, навіть центральної. У всіх питаннях політичної організації влада зверталася до цих комітетів, щоб отримати від них погодження. Рішення комітетів мали силу закону у питаннях щодо українських

шкіл, виховних закладів, сільського господарства, а також прийняття на службу цивільних урядників української національності. У компетенції цих комітетів була також озброєна цивільна охорона, яка залякувала українців [11].

Адміністрація, як військова, так і цивільна підпорядковувалася польському національному інтересу. Адміністративне проявило також при формуванні гмін. Українські сільські гміни було ліквідовано й замінено цивільними комісаріатами, щоб підпорядкувати владі на місцях. Польський уряд звільнив усіх українських цивільних службовців, які працювали в урядах ЗУНР. Це в кращому випадку, бо більшість були заарештовані чи інтерновані без суду як вороги Польщі. Родини цих службовців залишились без засобів до існування. Лише частина з них змогла повернутись на службу, але отримала другорядні посади й піддавалися дискримінації з боку начальників поляків [8, с. 106].

При польській владі відбулися утиски української мови. У АвстроУгорщині українська мова здобула цілий ряд привілеїв на використання в 34 цивільній адміністрації. Тобто, громадянин української національності мали право звертатись до органів державної влади та отримувати від них відповідь українською мовою. Польська влада скасувала це положення, що суперечило міжнародному трактатові в Сент-Жермені. У вересні 1919 р. у пресі з'явилося урядове повідомлення, що уряд буде обговорювати відновлення прав для української мови у Східній Галичині. Однак, це не було зроблено [8, с. 110].

До остаточного визначення статусу Східної Галичини польська влада уникала чітких рішень щодо використання української мови. Так, Міністерство внутрішніх справ ще 30 вересня 1919 р. зобов'язувало Міністерство залізниць дотримуватися порядку двомовних оголошень у Станіславові, що існував до 1 листопада 1918 р. [24, с. 56]. Запити щодо видачі чекових книжок, заяв та інших документів українською мовою задовольнялися лише частково, а вже у грудні 1920 р. поширилося використання польської мови навіть у відповіді на листи греко-католицького Митрополичого ординаріату [11].

Питання мови урядування у трьох східногалицьких воєводствах обговорювалося під час з'їзду воєвод у 1922 р. На колишніх австрійських землях

воно регулювалося австрійським законодавством, що визнавало рівноправність усіх місцевих мов у школах, уряді та громадському житті. Міністр внутрішніх справ доручив воєводам застосовувати для “руської мови” існуючий статус кво до ухвалення нових рішень Сеймом [44, с. 53].

Ще до прийняття закону 1924 р., який встановив польську єдиною державною мовою, траплялися випадки ігнорування обіцянок про культурну автономію українців. Наприклад, у грудні 1921 р. польська молодь Львова у зверненні до державних органів висловила невдоволення написами українською мовою на печатках та в поїздах Львівської і Станіславської дирекцій залізниць, називаючи їх “гайдамацькими” або “бандитськими” [66, с. 54].

Остаточне визнання польської мови єдиною державною мовою для ведення діловодства органів влади та судочинства відбулося відповідно до закону від 31 липня 1924 р. про державну мову, мову урядування та 35 адміністративної влади самоврядування, а також виконавчого розпорядження Ради Міністрів до цього закону від 24 вересня 1924 р. [43, с. 88].

Найбільш трагічними фактами окупації польською владою Східної Галичини були тортури українського цивільного населення, які були застосовані польською цивільною та військовою владою. Їх жертвами стали як військовополонені так і цивільне населення. Під час окупації польською армією Східної Галичини її цивільні мешканці опинились поза законом. Розправи над українцями без суду були щоденним явищем. Не маючи жодного зв'язку із Східною Галичиною, Народна рада Східної Галичини спромоглася зібрати лише незначну кількість фактів із сотень вчинених убивств. Серед них – факти розстрілу без суду українського міністра сільського господарства Мартинця, відомого композитора о. Нижанківського, о. Підляшецького та Галібея, які були закатовані і спалені живцем після того, як їх облили нафтою. Окрім того, польською владою було проведено масовий арешт українців, які стали жертвами військових судів, були ув'язнені або ж запроторені до таборів для інтернованих осіб [11].

Кількість інтернованих та ув'язнених українців перевищувала 200 тис. осіб.

Серед них – патріотично налаштовані люди, впливові та активні представники громади – священики, вчителі, урядники, ремісники, селяни, міщани, робітники, тощо без різниці віку та статі. Усі були вкинені до тюрем чи концентраційних таборів. Під час арештів та транспортувань із нещасними жертвами поводитись у варварський спосіб, морились голодом. Багато із них мали поламані щелепи і зуби, виколоті очі, тощо. Табори ув'язнених і інтернованих були у Львові, Перемишлі, в Пикуличах (біля Перемишля), Демб'є (біля Кракова), Вадовицях, Віснічу – у Галичині, в Щипьорні, Модліні, Дебліні, Повйозках (біля Каліша), у Варшаві, Бресті, Томашові, Холмі, Грубешові, Влодаві, Бялей, Бельську, Соколові – у колишній Росії; у Стшалкові, Тухолі – в колишній Пруссії. Окрім того, усі галицькі тюрми були переповнені українцями. Щоденно у в'язницях та концентраційних таборах тортури, голод і епідемії переносили сотні жертв. Щоденна варшавська газета та центральний орган Польської партії соціалістичної (ППС) «Роботнік» табір у 36 Бресті називала «табором трупів», а голод, який там панував, характеризувала так: «Інтерновані збирають неперетравлені зерна у кінських кізяхах і їдять їх разом із стружкою» [8, с. 114].

Перший етап арештів та інтернувань почався одразу після зайняття Східної Галичини польськими військами і охопив увесь край. Характерною рисою другого етапу була кампанія, яка проводилась польською владою проти українського населення під приводом роззброєння. У одному селі (Нагуєвичі повіту Дрогобич) дітей було зібрано у церковній дзвіниці та підпалено, щоб змусити їх признатись, де батьки сховали зброю. Третій етап, що розпочався навесні 1920 р. обіймав околиці м. Косів у Карпатах. Голод і жахливі зловживання владою, а також провокації польських агентів стали причиною вибуху повстання, яке було придушене армією та польськими польовими судами. Репресії були жахливими. Заарештовані селяни отримували побиття сотнями київ. Було заарештовано навіть священиків, яких зі зв'язаними руками змушували десятки кілометрів іти пішки до тюрми. Села були пограбовані та спалені. Нарешті четвертий етап арештів мав місце після виходу Червоної армії із Галичини восени 1920 р. На села були спрямовані каральні експедиції, які заарештовували селян

під приводом симпатії до більшовиків. Ці люди, закуті у кайдани були кинуті до тюрем, де панували голод і епідемії. Нерідко після довгого інтернування чи ув'язнення особи заарештовувались місцевою владою вдруге чи навіть втретє. Багато людей було засуджено. Значна кількість українських службовців з часів української адміністрації були засуджені лише за те, що виконували розпорядження своїх керівників, які нібито завдавали шкоди польському народові. Лише на цій підставі було ув'язнено професора Маслака. В усіх цих арештах та процесах значну роль відіграло бажання особистої помсти поляків щодо українців [11].

Місто Брест Литовський із цього огляду було найбільш упослідженим. У період з 27 липня до 4 вересня 1919 р. у місцевому таборі померло 774 інтернованих. Їх імена та прізвища були опубліковані у львівській газеті «Вперед». Взимку, щоденно у тих неопалюваних таборах українські в'язні 37 помирали сотнями. Аналогічно відбувалося в Пикуличах біля Перемишля про це писала варшавська газета «Роботнік» [8, с. 115].

Саме у цей час виникла епідемія у у Східній Галичині. Але польська влада абсолютно нічого не зробила, щоб цьому запобігти, навіть навпаки – сприяла загибелі якнайбільшій кількості українців. Усі ці убивства, тортури, арешти та інтернування, також голод і епідемії в концентраційних таборах спричинили смерть десятків тисяч українців, зруйнували їх морально і фізично, не кажучи вже про те, в які злидні потрапили їх родини [8, с. 116].

Відбувалося переслідування греко-католицької церкви та кліру. Це провадило до інтелектуальної руїни, яку допустив польський уряд в Східній Галичині. Відбулося осквернення польською армією храмів, які перетворювали на кінотеатри або на конюшні. Українські церкви були пограбовані, зруйновні, чи навіть перетворені на стайні. У духовній семінарії у Львові було влаштовано кінотеатр для польських солдатів. Багато священників були убиті, розстріляні без жодного слідства, інші – заарештовані, інтерновані, або засуджені. Через це пройшло 700 українських священників, серед них – особи похилого віку, а також отці високого сану, яких було інтерновано. У окремих єпископствах із 30-40

священиків залишилось лише від 2-х до 5-ти. Церковне майно було пограбоване або ж реквізоване [11].

Польською адміністрацією відбувалося переслідування української преси. Українська преса під польською окупацією утискала військовою цензурою, яка конфісковувала видавництва, закривала друкарні, накладала штрафи, заарештовує редакторів та щодня конфісковує щоденні газети. Одразу після окупації Львова польською армією, було призупинено видання щоденної газети «Діло» та тижневика «Свобода» – друкованих органів Української національнодемократичної партії, які виходили з 1880 р. Щоденна газета цієї партії «Громадська Думка», яка почала виходити у кінці 1919 р., була призупинена у вересні 1920 р., згодом така ж доля спіткала газети «Українська Думка», «Нова Рада» і тижневик «Правда». Після численних конфіскацій було припинено друк церковних газет. Щоденна газета соціал-демократії «Вперед» взимку 1919 р. поряд з українським текстом мала розміщувати ті самі матеріали 38 латинськими літерами. Після багатьох обшуків було заарештовано редакторів, на кілька днів випуск газети було зупинено і нарешті у березні 1919 р. газету було повністю закрито. Від осені 1919 р. газета «Вперед» почала виходити знову, отримуючи щоденні конфіскації та штрафи. Соціал-демократичний друкований орган «Земля і Воля» перестав виходити в друк. Усі спроби розпочати видавництво щоденних газет у провінції зазнали невдач. Український «Голос» із Перемишля і «Воля» у Станіславі не виходили зовсім [11]

Українське населення було позбавлене права на зібрання і втратило можливість висловлюватись щодо свого становища чи заявити про свої побажання. Українські політичні організації перебували під постійним терором та переслідуваннями. Навіть гуманітарні та наукові організації і товариства не мали можливості виконувати свої завдання. Із значними труднощами вдалося створити Український цивільний комітет, яка здійснював опіку над ув'язненими, інтернованими, безробітними та членам їх родин. Цей комітет продовжував діяльність, незважаючи на терор, обшуки, арешти та інші репресії. Товариство «Просвіта», яке існувало з 1868 р. займалося поширенням просвіти серед

українців, однак зазнавало всіляких перешкод з боку влади [66, с. 323].

Аналогічна ситуація з економічними організаціями, з якими поводитися ще брутальніше. Поляки припинили діяльність рільничого товариства «Сільський Господар» разом із відділами, спілки економічних товариств «Союз Господарських Спілок», яка змогла відновити свою діяльність у Львові, однак із заборону створення відділів у провінції. Усі товари на складах цього товариства поляки конфіскували. Було також закрито багато кредитових товариств, майно конфісковане, директорів ув'язнено. Незначна кількість українських банків ще існували, але працювали з великими труднощами, адже декрети польської влади повністю паралізували їх діяльність. Чимало українських товариств та організацій зазнали величезних матеріальних втрат, внаслідок реквізиції приміщень, знищення меблів тощо [8, с. 119].

Закон про організацію кооперативів, ухвалений польським сеймом 29 жовтня 1920 р., набрав чинності 1 січня 1921 р. Він скасував попередні 39 нормативні акти, що діяли на території Східної Галичини, зокрема: закон від 9 квітня 1873 р. щодо заробітчанських і господарських товариств та закон від 10 червня 1903 р., який регулював обов'язкові ревізії у таких товариств. Ці австрійські закони сприяли вільному розвитку кооперативного руху на принципах автономії для різних національних і територіальних громад, зокрема дозволяли організаціям на кшталт Українського Ревізійного Союзу у Львові здійснювати нагляд за діяльністю кооперативів [11].

Натомість польський закон, статтями 107–109, створював централізовану структуру – «Державну Кооперативну Раду» при Міністерстві фінансів у Варшаві. Голова ради призначався зі складу урядовців міністерства, а членів ради визначав міністр фінансів. Всі права наглядових органів, що раніше належали Галицькому намісництву та галицьким торговим судам, тепер передавалися новоствореній Кооперативній Раді [14, с. 150].

На практиці це означало втручання польської окупаційної влади в діяльність українського кооперативного руху, який базувався на принципах економічної самопомоги та добровільної співпраці громад. Центральна влада

фактично переносила керівництво кооперативним життям Східної Галичини зі Львова до Варшави, порушуючи набуті права місцевого населення та привласнюючи собі функції суверена над регіоном [7, с. 130].

З метою знищення в зародку розвитку української народної культури польський уряд обмежив українській молоді доступ до освіти. Переважна більшість українських народних шкіл були закритими. А в існуючих школах українці були змушені терпіти над собою зневагу і насмішки з боку польських учнів і вчителів. На відкриття нових приватних шкіл влада не давала дозволу. Щоб допомогти незаможній молоді закінчити навчання, українці створили так звані «бурси», але їх приміщення були переважно реквізовані [8, с. 120].

Державні кола розглядали школи як засіб зміцнення польського елементу і формування лояльних громадян. Польські школи отримували державну підтримку, тоді як українські зазнавали переслідувань: якщо у листопаді 1918 р. на Галичині діяло 3 500 українських шкіл, то до 1921 р. їхня кількість зменшилася до 2 496 [38, с. 186].

Створювалися перешкоди до вступу української молоді до гімназій. Перед війною було 9 приватних гімназій. Українські гімназії, яких залишилося заледве п'ять, не могли повноцінно функціонувати, оскільки польська шкільна влада не постачала їх ані підручниками, ані дровами, чи іншими необхідними речами. Навчання в них відбувалося з великими труднощами, оскільки частина приміщень була реквізована польською владою, а вчителі – інтерновані, або ж виїхали за кордон. Про відкриття інших гімназій не було й мови, оскільки утворення цих навчальних закладів залежало від Галицького Сейму, де поляки мали переважну більшість [8, с. 122].

Доступ до вищої школи для української молоді в Галичині був просто неможливим. У Львівському університеті при українській адміністрації було кілька українських кафедр, де професори й студенти мали право використовувати українську мову. Ситуація змінилася з приходом польської влади, коли доступ до університету українцям було закрито. Своім декретом від 16 серпня 1919 р., як і пізнішими розпорядженнями, адміністрація постановила, що право на вступ до

Львівського університету мають лише польські громадяни, які надали свідоцтво про військову службу Війську польському. Українець, який мав бажання вступити до університету був змушений прийняти польське громадянство. Українські студентки, хоч і не призивалися на військову службу, також до навчання у Львівському університеті не допускалися. Усі прохання від Українського Комітету та організацій навчальної молоді щодо зміни дискримінаційних законів залишились без відповіді. Шляхом відмов у видачі паспортів польська влада створювала перешкоди для української молоді, яка хотіла навчатися в університетах за кордоном. Зрештою, тих, які б могли виїхати було не так вже й багато, через відсутність коштів [11].

Закриття українських кафедр у Львівському університеті та обмеження доступу молоді до вищої освіти доповнювали освітню полонізацію. Зокрема, 14 серпня 1919 р. ректорат Львівського університету ухвалив (із подальшим затвердженням урядом), що навчатися в університеті можуть лише громадяни держави, які проходили службу в польській армії [76, с. 56].

У відповідь на ці репресії українська громада створила мережу нелегальної освіти. 3 липня 1921 р. у Львові розпочав роботу таємний Український університет, який функціонував до 1925 р. У 1921–1922 академічному році тут діяло 54 кафедри та навчалось 1 тис. 258 студентів; у 1922–1923 рр. кількість кафедр зросла до 65, а студентів – до близько 1 тис. 500. Таємна освіта підтримувалася українськими політичними партіями, що змусило польський уряд запровадити часткові заходи для задоволення освітніх потреб українців і пом'якшення міжнаціональної напруженості [24, с. 38].

Проблема створення українського університету у Східній Галичині виникла відразу після окупації цих територій польськими військами та стала предметом обговорення між польськими і українськими політиками. Зокрема, д-р С.Федак і д-р В.Щурат зустрічалися з міністром М. Ратаєм, аби обговорити можливості реалізації цього проєкту. Міністр зазначив, що Рада ректорів на даному етапі вирішила відкласти заснування університету, оскільки більшість польських студентів перебуває на військовій службі, і створення українського закладу могло

б стати підставою для формального задоволення українських вимог. За пропозицією М. Ратая університет планувалося відкрити у Коломиї або Станіславі з двома факультетами – богословським та юридичним, а осідком закладу ймовірно мав стати Станіславів, починаючи з 1 січня 1921 р. [107, с. 283].

У 1921 р. остаточно вирішили заснувати український університет у Станіславі, проте це рішення викликало критику як серед українців, так і поляків. Альтернативний проєкт передбачав закон від 22 вересня 1922 р. щодо загального воєводського самоврядування Львівського, Тернопільського і Станіславівського воєводств. У статтях 24–26 передбачалося створення українського університету з автономною організацією, безпосередньо підпорядкованого Міністерству освіти та релігії, з гарантією фінансування зі Скарбниці держави, і уряд мав відкрити заклад не пізніше ніж через два роки після ухвалення закону (25 жовтня 1922 р.). Однак уряд цього зобов'язання не виконав [75, с. 186].

Наукове товариство ім. Тараса Шевченка (НТШ) у Львові спробувало організувати приватні курси для молоді, але польська влада їх заборонила. Із аналогічних причин було також закрито Наукове товариство ім. Петра Могили. Така ж доля спіткала Ставропігійський інститут, який оголосив про набір студентів на курси, але поліція заборонила. Польська влада створювала перешкоди для вступу українців в університети та інші вищі навчальні заклади, а за кордоном поширювала чутки про піклування долею української університетської молоді. Наприклад, восени 1919 р. уряд Польщі оголосив про офіційний намір створення українського університету у Львові, однак цей намір не було реалізовано. Через рік, восени 1920 р. польська преса писала плани влади створити український університет у Станіславі та тимчасово, правничий факультет. Однак, це також залишилися поза увагою влади [11].

Політика влади, спричинену системою польської окупації, призвела до економічної руїни. Польська влада примушувала українських селян до праці на землях великих землевласників, а також до надавання так званих фірманок (тобто підводів з їздовим – фірманом) для перевезення вантажів польських колоністів,

які прибували в Галичину в ході запровадженої урядом аграрної реформи. Окрім того, уряд Польщі застосував до Східної Галичини закон про обов'язкову внутрішню позичку від 16 липня 1920 р., закон від 25 липня 1920 р., який стосується військової служби. Згідно до закону від 1 серпня 1920 р. до лав армії призвано рекрутів 1859–1902 р.н. непольської національності та релігії, тобто українців та євреїв. У відповідності до закону від 7 вересня 1920 р. громадяни Польщі були змушені платити певну суму грошей на армію. Цей закон був застосований також і до Східної Галичини, не зважаючи на національність та релігію. Польські комісії, яким доручено збирати ці кошти для армії, стягують їх насамперед із українців та євреїв. Навіть у зубожілих українських селах польська влада збирала високий податок, який називали даниною [8, с. 123].

Українці в Польщі призивалися на військову службу. Вони нерідко бойкотували закони про набір військовозобов'язаних, а на підставі 43 австрійського військового кодексу від 5 липня 1912 р. їх було притягнуто до відповідальності [11].

Польський уряд здійснював колонізацію земель Східної Галичини всупереч зобов'язанням Польщі перед ВР Антанти. У Східній Галичині було близько 420 тис. селянських сімей, у власності яких перебували земельні наділи не більше 5 га. Окрім того, є близько 80 тис. земельних пролетарів. Загалом нараховано, що є близько 900 тис. га сільськогосподарських угідь, яких зачепила земельна реформа. Тобто наявний земельний фонд був недостатнім для задоволення інтересів дрібних власників і сільських пролетарів. Не зважаючи на це, польський землі з фонду аграрної реформи мав намір розділити серед польських колоністів, які прибували із Польщі. Користуючись тим, що політичний статус Східної Галичини був не визначений, влада намагалася прискорити свою колонізаторську політику, щоб поставити ВР Антанти перед доконаним фактом. Так, було вже розподілено 134 поміщицьких господарства площею 69 тис. га. [11].

Перепис населення Польщі був запланований на грудень 1920 р., але відбувся пізніше. Українці Галичини протестували проти перепису і бойкотували його, все ж таки сподіваючись на позитивне вирішення українського питання ВР

Антанти. Ключовим аргументом для легітимізації включення Східної Галичини до Польської держави влада вважала результати перепису населення 1921 р. Проте українське населення перебувало під впливом організацій, що закликали до бойкоту перепису, що мало конкретні наслідки. Так, прокурор Окружного суду в Стрию у листі до Апеляційного суду у Львові від 13 листопада 1921 р. повідомив про виявлення листівок із закликами не брати участь у переписі, через що було заарештовано І. Панкова. Поліція Станіславівського воєводства у вересні 1921 р. зафіксувала у Стрию антиагітацію українців, листівки якої розклеювалися на церквах та гмінних будинках. Гмінна рада у Верчанах ухвалила протест проти проведення перепису, унаслідок чого 17 членів ради були заарештовані за ордером прокуратури та доставлені до суду [19, с. 24].

Крім того, 9 серпня 1921 р. Президія Галицького намісництва повідомила Міністерство внутрішніх справ про два українські протести проти проведення всезагального перепису. Автори протестів – представники Українського християнського союзу А. Барвінський та Української народної партії праці В. Бачинський – ігнорували приналежність Східної Галичини до Польської держави та положення параграфу 1 розпорядження Ради міністрів від 9 червня 1921 р., що встановлювало територіальні межі перепису [18, с. 110].

Відповідно до циркулярних розпоряджень воєводського управління, державні службовці-русини, які відмовлялися визнавати польське громадянство під час перепису 1921 р., підлягали карній та дисциплінарній відповідальності. Польська влада, спираючись на закон від 20 січня 1920 р., передбачала, що державними службовцями можуть бути лише громадяни Речі Посполитої. Ті, хто не визнавав польське громадянство, мали суворо каратися та звільнятися з посад [17].

У звіті прокурора Окружного суду у Стрию до Апеляційного суду у Львові зазначалося, що судді та нотаріуси української національності, працюючи в державних органах, у графі «громадянство» перепису часто записували: «громадянство не встановлене», «східно-галицьке», «східньоукраїнське», «австріацьке» або «?». За такі дії деяких службовців звільнили, частині винесли

догани, а інших перевели на інші посади. У Раві-Руській відзначалося, що 70% руського населення повіту чинить пасивний опір перепису, і наявні сили поліції (68 осіб та відділ 50 уланів) були недостатніми для забезпечення виконання [87, с. 133].

За переписом 1921 р., українці становили найчисельнішу національну меншину Польщі – 3 млн. 898 тис. 431 особу, або 14,3 % від загальної чисельності населення. Переважна більшість українців проживала у східногалицьких воєводствах: Станіславівському – 940 тис. 555 осіб (70,2 %), Тернопільському – 714 тис. 031 (50,0 %) та Львівському – 975 тис. 268 (35,9 %) [17]. З релігійної точки зору, 1921 р. на території цих воєводств проживало 2 млн. 932 тис. 378 греко-католиків – національно свідоме та відносно 45 організоване населення. Ці дані підтверджують український етнічний характер Східної Галичини [95, с. 46].

Незважаючи на ухвалу Сейму від 24 травня 1919 р., якою Польща проголошувала себе чинником міжнародного миру і захисником прав народів, східногалицькі землі були формально визнані за Польщею санкціями держав Антанти від 25 червня, 19 вересня та 21 листопада 1919 р., що легітимізували польську окупацію. Остаточо «всі права суверена над Східною Галичиною» були закріплені за Польщею рішенням Ради послів держав Антанти 15 березня 1923 р. Після цього Польща зміцнила свої позиції та активно посилила національну політику [55, с. 215].

Таким чином, українське питання у міжвоєнній Польщі залишалося однією з найскладніших внутрішньополітичних проблем. Для його вирішення застосовували широкий спектр репресивних заходів. Польський уряд, захищаючи територіальну цілісність і безпеку держави, систематично ігнорував права українського населення, гарантії яких містила Конституція 1921 р. та міжнародні зобов'язання Польщі перед Антантою. Наслідком такої політики стало посилення консолідації українців у Східній Галичині та загострення польсько-українських суперечностей.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ У СХІДНОГАЛИЦЬКИХ ВОЄВОДСТВАХ

В урядах Польщі та серед польської громадськості існували різні погляди щодо політики стосовно національних меншин. Українське питання стало предметом гострих дискусій, передусім між ендецією та так званим бельведерським табором. Полеміки і позиції провідних політичних діячів значною мірою визначали напрямки політики польських урядів. Основний спір полягав, з одного боку, у визначенні курсу польської східної політики, а з іншого – у моделі

внутрішньої структури держави [8, с. 103].

Епілог польсько-радянської війни 1920 р. ознаменував поразку федералістської концепції. Перемогла ендецька інкорпораційна стратегія, однак питання: інкорпорація чи автономія для західноукраїнських земель залишалося відкритим. Перед урядами постало складне завдання – вирішити ключові проблеми, пов'язані з непольськими територіями на сході держави, що стало одним із принципових елементів боротьби за владу між прихильниками Ю. Пілсудського і ендеками у період перед травневим переворотом [52, с. 68].

Кожне з цих політичних угруповань мало своє бачення українського питання. Ендеки займали жорстко націоналістичну позицію, відстоювали ідею національної асиміляції та підтримували безумовну дискримінацію меншин. Для українців у Польщі це означало фактичну необхідність погодитися на денационалізацію. Натомість так званий бельведерський табір виступав за задоволення національних потреб українського населення, визнавав право на автономію та самоврядування у межах польської держави [95, с. 67].

Проте фактична політика визначалася здебільшого програмними вимогами правочентристського табору. Ендецька національна доктрина, що панувала до травневого перевороту, мала домінуючий вплив на національну політику польських урядів [74, с. 95].

Внутрішня політика Польщі була спрямована на повну інтеграцію Східної Галичини до польської держави. Уряд намагався зміцнити становище поляків, усуваючи будь-які українські ознаки, що стимулювало зростання антипольських настроїв серед місцевих українців. Значну роль у цьому відіграла польська громадськість, яка демонструвала відчуття переваги та зневажала національні прагнення українців. Уся система політичних і економічних заходів щодо українського населення була підпорядкована одній меті – колонізації краю [3, с. 10].

Спочатку польська окупаційна влада залишила чинними закони Цислейтанії, тобто австрійської частини монархії Габсбургів. Українські державні службовці виконували свої обов'язки на основі службової присяги перед

польською адміністрацією, керуючись нормами міжнародного права і совісним виконанням посадових завдань. Однак уже на початку 1919 р. відбулося різке змінення ставлення польської влади до українських службовців. Декрет від 8 лютого 1919 р. встановив, що всі судові вироки на території Східної Галичини мають видаватися від імені Речі Посполитої Польської, навіть якщо їх виголошують судді української національності [11].

Наступним кроком стала ухвала грудня 1920 р. про тимчасову організацію адміністративної влади в Галичині. Відповідно до закону, територія поділялась на чотири воєводства: Краківське (24 повіти), Львівське (28 повітів), Станіславівське (16 повітів) та Тернопільське (17 повітів). Цей поділ мав тимчасовий характер, однак мав на меті зменшити бюрократію та забезпечити адміністративне поєднання Східної Галичини з іншими регіонами Польщі. Генеральна Делегатура у Львові мала припинити існування [94, с. 134].

Вже 27 липня 1921 р. міністр внутрішніх справ В. Рачкевич, виконуючи розпорядження Ради міністрів від 17 травня 1921 р., за яким створення воєводств було заплановане на 1 вересня 1921 р., доручив Генеральному делегату уряду у справах Східної Галичини поінформувати про розпорядження щодо персоналу, що мав бути включений до складу майбутніх адміністративних одиниць. Відповідно до цього доручення, переведення на посади у воєводські уряди здійснювалося за функціональною відповідністю службових обов'язків, які виконувалися у структурах Намісництва. Працівники, задіяні у різних відділах Намісництва, переходили на аналогічні посади у воєводські уряди, тоді як персонал староств зберігав чинний склад і з 1 вересня підпорядковувався новоствореним воєводським адміністраціям [24, с. 54].

1 вересня 1921 р. Галицьке намісництво припинило свою діяльність, а Генеральний делегат передав повноваження новоствореним воєводським урядам відповідно до закону від 3 грудня 1920 р. і розпорядження Ради міністрів від 17 березня 1921р. Натомість на території Галичини почали функціонувати воєводські уряди у Львові, Тернополі, Станіславові та Кракові як основні адміністративно-політичні структури, територія яких визначалась згаданим законом та

розпорядженням Ради міністрів від 14 березня 1921 р. Львівське воєводство охоплювало 20 720 км² (без 8 західних повітів), Тернопільське – 16 240 км², а Станіславівське – 18 368 км² [4, с. 59].

Керівництво воєводствами здійснювали воєводи, які мали практично необмежені повноваження і безпосередньо підпорядковувалися Міністерству внутрішніх справ. Кандидатури на посади воєводів висувало Міністерство внутрішніх справ, розглядало Рада міністрів і подавало на затвердження президенту [95, с. 76].

Воєвода виконував виключно урядові функції на території свого воєводства. Він очолював загальну адміністрацію, координував діяльність усіх адміністративних органів, контролював питання, що відносилися до компетенції Міністерства внутрішніх справ, здійснював нагляд за пресою, партіями, громадськими об'єднаннями та іншими організаціями [60, с. 95].

Функції воєвод виконували спеціальні воєводські управління, які були структуровані на відділи та відділення. Воєводські управління, будучи адміністративними установами, повністю підпорядковувалися Міністерству внутрішніх справ та погоджували з ним всі напрямки своєї діяльності. Водночас вони здійснювали безпосередній контроль за роботою староств, які виконували аналогічні адміністративні функції на рівні повіту [6, с. 240].

У Галичині польська адміністрація залишила практично без змін систему управління староств, яка продовжувала функціонувати навіть після ліквідації Галицького намісництва і створення воєводських урядів. Адміністрацію кожного повіту очолював повітовий староста, який реалізовував свої повноваження через апарат управління староства та підпорядковані йому установи. Управління староств поділялися на реферати, а ті, у свою чергу, – на підвідділи. Скарбник повіту призначався Міністерством внутрішніх справ. Статус старости, його права та обов'язки на рівні повіту були подібними до функцій воєводи у межах воєводства. Головним завданням старости було забезпечення правопорядку, для чого йому підпорядковувалися органи повітової поліції [47, с. 292].

Поліція виступала ключовим каральним інструментом польської держави,

відповідальною за підтримку порядку на всій території країни. Польща була поділена на воєводські поліцейські округи, що збігалися з адміністративними межами. У кожному повіті діяла повітова державна поліція, яка поділялася на дільниці чи постерунки, що обслуговували частину однієї або кілька гмін [94].

Керівництво цією мережею здійснював головний комендант, який підпорядковувався Міністерству внутрішніх справ. На рівні воєводства поліцію очолював воєводський комендант, у повіті – повітовий комендант [75, с. 140].

Разом зі змінами в адміністративному устрої трансформувалася й організація міністерських відомств. Наприклад, Департамент віросповідань Міністерства освіти та релігії, дотримуючись листа Міністерства внутрішніх справ від 30 червня 1921 р., створив при воєводських урядах спеціальні відділи, що займалися релігійними питаннями аналогічно колишньому Намісництву, лише на адміністративно меншій території. Створення цих відділів збіглося з ліквідацією Намісництва, без видачі нових розпоряджень [76, с. 25].

Питання української меншини у Польщі вирішувалися на найвищому урядовому рівні. Так, на засіданні сейму 26 вересня 1922 р. більшістю голосів було ухвалено «Закон про принципи загального воєводського самоврядування, зокрема Львівського, Тернопільського і Станіславського воєводств», розроблений лідером ендеції С. Гломбінським [94, с. 195].

Рішучість польського уряду щодо посилення контролю у східних землях проявлялася в репресіях проти мирного населення та українських видань, зокрема газети «Діло», а також у прийнятті законів 1919 і 1922 рр. про надзвичайні суди та ліквідацію присяжних судів у Галичині [17, с. 60].

Так, розпорядженням Президії Польської ліквідаційної комісії від 27 листопада 1918 р. та Міністерства внутрішніх справ від 14 травня 1919 р. в Східній Галичині були запроваджені надзвичайні суди воєнного часу. А 14 жовтня 1922 р. міністр внутрішніх справ ініціював відновлення надзвичайних судів із правом винесення смертного вироку навіть у мирний час, що було пов'язано з активізацією українського руху [8, с. 104].

У листопаді 1918 р., під час активних воєнних дій, Польська ліквідаційна

комісія в Кракові оголосила про запровадження на території Галичини військово-польових судів. Це рішення мотивувалося необхідністю карати «злочинні дії, спрямовані проти безпеки життя і майна». До компетенції таких судів підпадали грабежі, підпали, пошкодження чужої власності на коліях, телеграфних та телефонних мережах, мостах і промислових об'єктах, якщо завдана шкода перевищувала 5 тис. корон, а також посягання на життя людей чи спричинення тяжких тілесних ушкоджень. За найсерйозніші порушення передбачалося покарання смертю шляхом розстрілу. Надзвичайне судочинство було офіційно проголошене у Львівській газеті №108 21 грудня 1918 р. [60, с. 91].

Після вступу польських військ у Галичину військово-польові суди були активно введені у дію. Наприклад, із захопленням Стрия цивільний комісар польської армії Герговіч, виконуючи рескрипт Генерального делегата уряду в справах Галичини від 15 травня 1919 р., 23 травня оголосив у старостві про впровадження надзвичайного судочинства в окрузі Львівського крайового суду [6, с. 31].

Свою активність ці суди поновили у 1922 р., виступаючи інструментом залякування населення перед виборами. Вони функціонували й надалі, доки у 1925 р. Командування округу Корпусу №6 у Львові повідомило Міністерство юстиції, що відсутність «органу, який би виконував смертні вироки», зробила подальше існування військово-польових судів недоцільним, оскільки військові відмовлялися їх виконувати [6, с. 31].

До завдань державної поліції та польової жандармерії входили арешти української інтелігенції за «антидержавну діяльність», як це було у Заліщиках. Служби безпеки контролювали осіб, відомих своєю неприязню до Польщі, і запобігали створенню терористичних організацій, що могли загрожувати представникам влади. У травні 1921 р. у Рудківському старостві поліція (46 осіб) і війська (128 осіб, 2 офіцери) провели обшуки для пошуку зброї та амуніції, при цьому населення не чинило опору. У Рогатинському старостві під час ревізії виявили 20 карабінів, а відповідні особи отримали покарання [6, с. 214].

Польські силові органи відповідали за попередження збройних виступів

українців, яких очікували у березні 1921 р. Так, староста в Підгірцях залучав державну поліцію та жандармерію, щоб нейтралізувати наслідки агітаційної діяльності українських активістів. Генеральний делегат уряду К. Галецький контролював роботу силових структур: циркуляром від 11 травня 1920 р. він зобов'язав прикордонних старост щомісячно подавати звіти про охорону кордонів і діяльність контрольних органів. Проте деякі старости подавали їх із запізненням, що ускладнювало регулярний моніторинг Міністерством внутрішніх справ [60, с. 56].

Політичний нагляд також здійснювали підрозділи Міністерства військових справ. Так, II Відділ Генерального Штабу Округу Львова 24 березня 1921 р. повідомив президію Намісництва, що греко-католицький єпископ Й. Коциловський перебуває на місцевому політичному обліку як «відомий шовініст та член антипольської української іреденти» [6, с. 214].

У вересні 1921 р. за ініціативою Командування Генерального округу Львів було проведено заходи для чіткого розмежування компетенцій між державною поліцією та військовими структурами. Відповідно до закону про державну поліцію від 24 липня 1919 р., відділи поліції стали єдиним посередником між військовою владою та цивільним населенням. Їм доручали забезпечувати громадський порядок, оскільки поліція була цивільним органом виконавчої влади та користувалася авторитетом серед місцевих жителів. Такі заходи в Східній Галичині були необхідні, оскільки впливи місцевих вїтїв та їхніх родин часто могли впливати на виконання обов'язків [74, с. 111].

Силові структури, отримуючи інформацію про діяльність українських диверсійних груп, посилювали готовність органів безпеки. Міністерство внутрішніх справ зобов'язало Генерального Делегата у справах Східної Галичини та воєвод подавати звіти про результати роботи інформаційної служби, яка мала відслідковувати політичне, громадське та національне життя, виявляти загрози державному ладу та безпеці Речі Посполитої, а також протидіяти шпигунству у координації з військовими структурами [12, с. 7].

Львівський воєвода А. Грабовський у розпорядженні від 25 травня 1922 р.

наголошував старостам на суворій конфіденційності адміністративнополіційних заходів: облав, обшуків, пошуку прихованої зброї, викриття банд та таємних організацій із залученням значної кількості сил, адже будь-яка витік інформації могла звести зусилля нанівець. Він контролював виконання рескрипту Міністерства внутрішніх справ від 24 травня 1922 р., що передбачав організацію інформаційної роботи та подання місячних звітів не пізніше 5 числа кожного місяця [11].

Розслідувально-оперативні завдання виконували агентури, які підпорядковувалися адміністративно-політичній, судовій та поліційній владі. Згідно з рескриптом МВС від 31 липня 1923 р., агентури при Дирекції поліції у Львові повинні були вести таємний щоденник та позначати відповідні акти буквою «І». На місцях оперативну роботу координували старости та Директор поліції, доповідаючи про результати воєводі через відділ інформації [6, с. 141].

Система політичного нагляду будувалася на місцевих органах першої інстанції у повітах, які збирали інформацію через агентів. Поліцейські агенти отримували розпорядження від адміністративно-політичної влади та підпорядковувалися поліції. У кримінальних справах та під час виконання поліційних функцій керівник агентури підпорядковувався судовій владі згідно з нормами закону про кримінальний процес. Наприклад, у гміні Ямниця Станіславівського воєводства місцева поліція таємно стежила за діяльністю українських освітньо-культурних спілок, що займалися політичною пропагандою серед населення [8, с. 102].

Подібні функції виконували й державні організації польської громади, що отримували державне фінансування. Генеральний делегат уряду у справах Східної Галичини надавав значення Міській громадській охороні Львова, яка ініціювала розширення своєї діяльності на всю Східну Галичину. Було створено мережу громадської охорони по містах і містечках, підпорядковану командуванню Міської громадської охорони у Львові, а статут організації був затверджений рескриптом Намісництва від 1 серпня 1919 р. [98, с. 45].

Судова влада майже не реагувала на випадки злочинних дій з боку

польських представників влади. Так, у 1920 р. на Гуцульщині були зафіксовані численні зловживання службовим становищем: військові патрулі грабували місцеве населення, забираючи навіть продукти харчування у жителів повіту. Командування галицького фронту в Бережанах, виконуючи секретне розпорядження верховного командування від 8 грудня 1919 р., наказувало інтернувати та відправляти до концентраційного табору в Ланцуті осіб, які належали до українських військових і адміністративних структур, і походили з Наддніпрянської України та Галичини, перебуваючи на території, зайнятій польськими військами. Як повідомляв посол В. Сінгалевич у жовтні 1920 р., репресії продовжувалися: проводилися масові арешти, державні службовці та їхні родини залишалися без засобів для існування, а випадки голодної смерті та самогубств, зокрема у Стрию та Станіславові, не були поодинокими [6, с. 14].

Водночас, на відміну від центральної влади, деякі місцеві адміністратори дотримувалися принципу співпраці з українським населенням, за винятком інтелігенції. Заліщицький староста 31 січня 1921 р. зазначав, що його підхід ґрунтувався на справедливості та рівності між поляками і русинами. Він активно призначав в'їтів-«русинів» у багатьох гмінах та забезпечував присутність українців у гмінних урядах. Староста підкреслював: «Я далекий від шовінізму, і мої функціонери керуються тими ж принципами». Разом із тим, для старости важливим було підтримання громадського порядку, який порушували дії військових: безкоштовні реквізиції худоби, пограбування та інші насильницькі дії, що обурювало населення. Як зазначав він, «польські війська у багатьох випадках гірші за петлюрівські та більшовицькі». Староста визнавав, що без контролю над військовими діями не можна розраховувати на лояльність «русинського хлопа» [8, с. 101].

Виконуючий обов'язки львівського окружного коменданта у жовтні 1921 р. зауважував, що місцеві українці за своєю природою спокійні і флегматичні, прагнуть миру і неохоче піддаються впливу агітаторів, проте останнім часом українська преса і активісти почали впливати на їхню свідомість [87, с. 10].

Подібні принципи застосовувалися і до гуцулів. Місцева влада прагнула

налагодити з ними добрі стосунки, забезпечуючи, наприклад, кукурудзяну муку за зниженими цінами, аби захистити їх від експлуатації місцевих євреїв. Службовці воєводського управління у Львові повідомляли 14 жовтня 1920 р., що поліція часто не здатна виявляти крадіжки й інші злочини, а сама різними способами експлуатує гуцулів, толеруючи нічну діяльність євреїв, що призводило до споювання та подальших пограбувань [49, с. 80].

Командування охоронного округу в Коломиї визнавало, що «щоб здобути прихильність гуцулів до Польщі, потрібно поводитися з ними справедливо і лагідно». Надвірнянський староста Галінський, дотримуючись розпорядження від 24 травня 1921 р., запропонував перевести державних службовців з Надвірнянського повіту, чії дії викликали недовіру місцевого населення до польської влади. Ця рекомендація стала підставою для реорганізації державної поліції у Косівському та Надвірнянському повітах у 1921 р. Весною 1922 р. старостинська адміністрація у Снятині повідомляла про серію заходів, спрямованих на залагодження конфліктів між поляками з одного боку та українцями та євреями з іншого, які поділилися на два ворожі табори [51, с. 134].

У 1921 р. як Заліщицький староста, так і комендант державної поліції у Львові, а також старости Українського Покуття вважали, що агітація звільнених інтернованих українців – як галицьких, так і петлюрівців – є антидержавною та може призвести до збройного руху серед українців Східної Галичини з метою відокремлення цієї території від Польщі [14, с. 31].

Як наслідок, родини були змушені продавати майно та одяг за безцінь, щоб хоч якось вижити. Представники Філії Українського Горожанського комітету у Стрию констатували: «тепер ми не тільки голодні, а й голі, босі та без засобів для існування – очікуємо неминучої загибелі, тим більше що позбавлені права користуватися дешевшою урядовою апровізацією». Українські залізничники, які відмовилися 5 серпня 1921 р. проходити військовий огляд Державного уряду залізниць у Станіславові, обґрунтовуючи це тим, що не визнають себе підданими Польщі, були звільнені з роботи [7, с. 130].

Разом із цим масштабнішими заходами з інтеграції Східної Галичини до

Польської держави мала стати кампанія підтримки гмінних зібрань, перепис населення 1921 р. та вибори до сейму 1922 р. На кінець 1919–1920 рр. гмінні ради Галицького намісництва демонстрували майже беззастережну готовність населення підтримати приєднання краю до Польщі, хоча достовірність таких результатів викликає сумніви [11].

Наприклад, гміни Львівського повіту 9 грудня 1919 р. підтвердили свою лояльність Польщі. У Малій Леніні гмінна рада 3 січня 1920 р. оголосила про готовність бути вірними польському уряду та подякувала за наведення порядку. У Тернопільському старостві 1 лютого 1920 р. надійшли позитивні декларації гмінних зібрань щодо статуту для Східної Галичини, зокрема від гмін Товстолуг, Білоскурка, Дишків, Грабовець, Застав'я і Шалашовці, де проживала переважно українська більшість, а в Лозовій – більшість становили поляки. У Рогатинському повіті 11 січня 1920 р. на вільному зібранні гмінні ради одногolosно проголосували за приєднання Східної Галичини до Польщі [17, с. 57].

Варто зауважити, що польська влада активно підтримувала рухи проти тимчасового статусу Східної Галичини та за повне включення цих земель до складу Польської держави. Зокрема, староству Тернополя 15 грудня 1920 р. надіслано рескрипт, у якому відзначалося, що у повіті проводяться заходи проти тимчасового статусу краю та на підтримку беззастережного приєднання до Польщі. На численних гмінних зібраннях ухвалювалися протести та декларації, підписані багатьма мешканцями, серед яких було значне число русинів. Так, на засіданні гмінного уряду Звесення 19 січня 1920 р. вирішили висловити протест проти рішення Найвищої Ради п'яти держав у Парижі щодо тимчасового мандату на 25 років для Східної Галичини та підтримати інтеграцію краю до незалежної Польщі [8, с. 93].

Вибори в Східній Галичині мали не лише визначити кандидатів до Сейму, а й засвідчити лояльність українського населення до польської влади, фактично виконуючи функції референдуму щодо інтеграції краю в Польську державу. З метою демонстрації міжнародній спільноті «доброї волі польської влади» 3 серпня 1922 р. було скасовано надзвичайне положення в Східній Галичині. 7

серпня 1922 р. Політичний комітет Ради міністрів ухвалив опрацювати проект статуту для краю [77, с. 10].

Новий статут суттєво відрізнявся від пропозицій великих держав: Східну Галичину не визнавали окремою провінцією, а залишали існуючий поділ на воєводства з автономією та власними воєводськими сеймиками. Сейм пропонувалося поділити на польську та «руську» курії, що обирали б представників окремо та ухвалювали власний бюджет [56, с. 24].

У серпні 1922 р. Г. Нарутович передав представникам Англії, Франції та Італії таємну ноту із проханням врегулювати ситуацію у Східній Галичині, подати проект статуту та дозволити проведення виборів під контролем західних держав. Конституційна комісія об'єднала урядовий проект і пропозицію С. Гломбінського, і Сейм ухвалив новий статут 26 вересня 1922 р. Проте, через відсутність виконавчих інструкцій, закон залишився лише на папері [59, с. 133].

Західні держави не висловили позиції щодо статуту чи плану виборів, тож польський уряд розпочав організацію голосування. Урядова програма передбачала максимальну підтримку польських кандидатів та залучення до виборів якомога більшої кількості українського населення, зокрема представників, лояльних до Польщі [90, с. 230].

Законодавче положення про вибори, ухвалене Сеймом 28 липня 1922 р., суттєво обмежувало права національних меншин, що проживали на східних територіях Польщі, зокрема в Східній Галичині. Для цього було введено поділ на західні та східні виборчі округи: до перших включили області на захід від річок Буг і Сян, до других - усі округи Східної Галичини та інших східних воєводств [45, с. 99].

У східних землях створювали багатомандатні округи (наприклад, 51-й – 7 мандатів, 53-й – 9, 54-й – 10, 55-й – 8), що полегшувало збір голосів для невеликих партій і зменшувало роль індивідуальної популярності кандидата, але водночас відривало його від безпосереднього контакту з виборцями [75, с. 59].

Уряду вдалося висунути локальні українські списки в округах Львова, Тернополя та Самбора; у Стрию сформували комбінований польськоукраїнський

список для другого та четвертого українського кандидата; у Золочеві – список С. Твердохліба (угодівські позиції); у Станіславові також застосовано комбінований варіант. Невелика частина українських діячів, яка погодилася брати участь у виборах, була бойкотована всіма іншими українськими партіями [77, с. 180].

Польський уряд намагався придушити бойкот усіма доступними методами. Спочатку, в липні-серпні 1922 р., проводилися заходи для заспокоєння польської та міжнародної громадськості щодо настроїв у Східній Галичині. Проте з ростом саботажних акцій влада відмовилася від стратегії очікування. 3 вересня Політичний комітет Ради міністрів ухвалив рішення створити центр охорони трьох воєводств, доручив Міністерству фінансів виділити необхідні кошти, а Міністерству військових справ – посилити гарнізони в регіоні та збільшити чисельність поліції. Міністр юстиції, прагнучи покращити діяльність прокурорських органів, направив до Львова суддю Е. Лоренса та видав циркуляр прокурорам Львівського апеляційного суду й окружних судів із вимогою застосувати всі можливі законні заходи для забезпечення виборчого процесу [78, с. 34].

Центральна влада разом із місцевою адміністрацією проводила превентивні та оперативні дії для гарантування успішного проведення голосування. Так, 17 жовтня 1922 р. Голова Ради міністрів повідомив львівського воєводу А. Грабовського, що Політичний комітет Ради міністрів ухвалив заходи захисту українських кандидатів: у разі будь-якої шкоди - підпалів через їхню лояльність до Польської держави, або навіть смерті - уряд зобов'язувався відшкодувати завдані збитки їхнім родинам відповідно до ухвали Сейму від 26 вересня 1922 р. [71, с. 80].

Агітаційна діяльність «руських священників, учителів та інших місцевих представників» проти участі у виборах у Жаб'єму виявилася настільки ефективною, що державна поліція визнавала свої сили у цьому гірському, лісистому та важкодоступному повіті недостатніми. Відділок поліції просив невідкладного підсилення гірським військовим підрозділом для забезпечення порядку у неспокійних та розагітованих гмінах. На території Станіславівського

воєводства активно розповсюджувалися відозви, серед яких «Народе», де містилися заклики: «Дорогі українці, не голосуйте на поляків, бо будете жити в ярмі!» [11].

23 жовтня Політичний комітет Ради міністрів направив до Міністерства внутрішніх справ прохання про подальше збільшення військових сил і розглядав можливість призначення спеціального представника, який би на час виборів об'єднав цивільну та військову владу у Східній Галичині. У цей період судова практика активно застосовувала звинувачення у антидержавній діяльності. У листопаді-грудні 1922 р. у Станіславівському окружному суді розглядалася справа В. Даніва, якого звинуватили в українській агітації проти Польщі та пропаганді відмови від участі у виборах до Сейму і Сенату, а також у закликах до розправи над тими, хто підтримував вибори. Сам Данів заперечував свою провину: він заявив, що під час віче в Бормуніці лише констатував, що питання Східної Галичини ще не вирішене, а старші українці з цього приводу відмовилися брати участь у виборах; наголосив, що громада у його селі не обирала вїта, а призначення відбулося староством, і запевнив, що не виступав проти Польської держави та не належав до жодної політичної організації [8, с. 80].

Напередодні осінніх виборів 1922 р. українське населення влаштовувало численні акції протесту. Так, у липні-жовтні 1922 р. у Коломийському повіті зафіксовано саботажні дії: перерізання телефонних дротів між Мишином і Верб'яжем (11 липня), підпал залізничного вокзалу у Санові, обстріл військової варти в Коломиї, а також вбивство українця, який брав участь у привітанні начальника держави (17 вересня). У жовтні 1922 р. команда державної поліції у Станіславові, побоюючись деструктивних дій українських диверсійних організацій, що діяли на території всіх трьох воєводств, отримала наказ зібрати дані про членів виборчих комісій української національності та доповісти про це як місцевій адміністрації, так і урядовим структурам у Варшаві [75, с. 130].

У 1922 р. впровадження надзвичайних судів стало інструментом тиску на населення напередодні виборів. За ініціативою Міністерства юстиції прокурору Апеляційного суду у Львові було доручено застосувати розширену компетенцію

військово-польових судів для покарання «злочинних дій, спрямованих проти майна та мирних мешканців Речі Посполитої в окремих округах Малопольщі». Міністр юстиції В. Маковський наголошував на необхідності невідкладного розслідування всіх злочинних випадків, які могли загрожувати громадському порядку або впливати на перебіг виборів і вільне волевиявлення виборців. Прокурорам було доручено використовувати всі законні засоби для боротьби зі злочинністю з метою захисту громадського інтересу. 23 жовтня 1922 р. у Львівському воєводстві оголошено про розширення юрисдикції військово-польових судів. Воєводське управління мотивувало цей крок зростанням актів пограбувань, підпалів та інших порушень власності. Оголошення проводилося українською та польською мовами шляхом розклеювання, публікацій у газетах, а також через гучномовці, і процес розповсюдження тривав до весни 1923 р. [75, с. 130].

Водночас відбувалися масові арешти не лише тих, кого підозрювали у підпалах та нападах, а й численних українських громадських діячів; здійснювалися ревізії у приватних будинках, приміщеннях товариств та редакціях українських видань [15, с. 10].

Коли репресії не дали очікуваного результату, Рада міністрів призначила генерала С. Галера командувачем усіх військових сил, що перебували у зонах командування округів корпусів Львів-Перемишль, наділивши його повноваженнями видавати розпорядження адміністративній владі I та II інстанції, а також службам безпеки та офіцерам у разі невиконання обов'язків або зловживання службовим становищем. Розпорядження Галера були обов'язковими і для воєвод, а він мав право визначати порядок застосування військ у виняткових ситуаціях відповідно до постанов Ради міністрів від 18 квітня 1919 р. [74, с. 30].

Завдяки діям генерала Ю. Галлера та уряду - використанню військово-польових судів, ліквідації озброєних угруповань, запровадженню військового та поліцейського контролю - антидержавні виступи були зупинені. Однак, як зазначав лідер ендеків С. Гломбінський, «вибори засвідчили, що духовна єдність кресів із батьківщиною ще не забезпечена» [11].

Явка населення Східної Галичини була значно нижчою, ніж у західних воєводствах: у Варшавському – 84%, Познанському – 87%, тоді як у Станіславівському – 32%, Тернопільському – 35,1%, Львівському – 52% [27, с. 18].

З українських списків було обрано: у 49 окрузі – Я. Кравчишин; у 53 окрузі – І. Дутчак, Е. Залуцький, С. Мельник; у 52 окрузі – М. Ільків. Ця група створила Українську селянську партію “Хліборобів”, яка, попри підтримку польської влади, не здобула визнання серед українського населення Східної Галичини [46, с. 189].

Варто відзначити, що бойкот виборів певною мірою зіграв на руку польській владі: до Сейму не увійшла більшість сильних українських політичних груп, а разом з ними – активні українські діячі та колишні послы віденського парламенту. Проведення виборів у Східній Галичині стало ключовим кроком для фактичного включення цих територій до складу польської держави, забезпеченим завдяки злагодженій роботі адміністрації та військово-поліцейській підтримці [27, с. 18].

Після виборів польський уряд продовжив систематичну політику полонізації Східної Галичини, особливо через освітню сферу. Ще у 1921 р. для централізації управління школами було створено Львівський шкільний округ, який охоплював Львівське, Тернопільське та Станіславівське воєводства. Очолював округ куратор, який контролював усі державні навчальні заклади, здійснював нагляд над приватними школами, дошкільними і позашкільними закладами, залишаючи поза своєю компетенцією лише вищі навчальні заклади. Кураторія підпорядковувалася Міністерству освіти та релігії та координувала роботу 23 шкільних інспекторів, котрі очолювали об’єднання шкільних областей (obwodów), що включали по 2–4 адміністративні повіті. Інспекторати функціонували у Бережанах, Чорткові, Долині, Городку, Ярославі, КамінціСтрумиловій, Коломиї, Красному, Львові (місто та повіт), Надвірній, Вісці, Перемишлі, Раві-Руській, Жешові, Самборі, Саноці, Станіславові, Стрию, Тернополі, Тереховлі, Турці та Золочеві [77, с. 186].

Політика кураторії спрямовувалася на обмеження викладання українською мовою та поступове закриття українських шкіл. У звіті Косівського старости до Президії намісництва зазначалося, що частину вчителів і керівників шкіл слід перевести на інші території, бажано у Західну Малопольщу, оскільки їхня присутність у Косівському повіті створювала б сприятливий вплив на місцеве населення. У відповіді куратора Львівського шкільного округу від 15 лютого 1921 р. підтверджувалося, що переведення здійснюватиметься партіями відповідно до пропозицій старост [17, с. 16].

Серед українського населення поширювався протест проти політики польської влади, водночас окремі регіони демонстрували більш лояльне ставлення до держави. Зокрема, Заліщицький староста у доповіді від 24 липня 1921 р. щодо стану громадської безпеки у Східній Галичині повідомляв, що серед русинів не спостерігалось руху спротиву: не фіксувалося випадків руйнування врожаїв на поміщицьких землях або на територіях, заселених польськими колоністами. Він також отримав доручення слідкувати за діяльністю українських організацій і агітаторів. Аналогічно, у жовтні 1921 р. поліція Богородчан, звітуючи у президіальному відділі Станіславівського воєводства, відзначала, що після від'їзду колишнього повітового службовця Бюра, відомого українського організатора М. Саєвича, антидержавна діяльність серед русинів значно стихла. Повітова команда поліції в Долині у звіті за третій квартал 1921 р. зауважувала: «сільське населення - переважно українці спокійні, неповаги до польської влади та до населення не проявляють, з теперішнім станом погодились, але ще залишається надія, що в майбутньому може настати зміна на користь їхньої власної держави» [50, с. 18].

Схожі висновки зробили і представники Команди поліції Снятинського повіту у травні 1921 р.: на їхню думку, населення поводитися спокійно, а вороже налаштовані проти Польщі українські елементи утримувалися від активних дій, очікуючи на міжнародні події. Водночас, таємна агітація серед українців вимагала організації агентурної мережі [65, с. 44].

Протилежну ситуацію констатувала державна поліція в Раві-Руській 6

жовтня 1921 р., зауваживши, що руське населення ігнорує польську владу, а ситуація потребує посилення військового супроводу. Староста зазначав: “немає поліційного резерву, тим більше, що сьогодні відряджено людей в інші місця”. Особливо виділявся Рогатин як центр антидержавної агітації, де в разі заворушень міг проявитися сепаратистський рух. Староста пропонував розмістити військовий гарнізон, збільшити чисельність поліції та призначити агентів для виявлення антидержавних агітаторів [72, с. 45].

На конференції українських представників 3 серпня 1920 р. порушували питання повернення на роботу службовців української національності колишньої Австро-Угорської монархії. Було ухвалено звернення до Голови Ради міністрів В. Вітоса. Попри обіцянки влади щодо заходів у відповідних міністерствах, як зазначали представники Українського горожанського комітету у Львові 10 вересня 1920 р., “до сих пір немає жодних зрушень – українців не прийнято на роботу” [87, с. 69].

Українці знаходили спосіб протистояти свавіллю польської адміністрації через написання протестних документів до міжнародних органів. Зокрема, нота уряду ЗУНР до Найвищої Ради у січні 1921 р., підписана Є. Петрушевичем, детально висвітлювала переслідування української інтелігенції, ревізії в редакціях, інституціях та переслідування окремих політичних діячів. Ще одним проявом пасивного спротиву українців польській владі стала міграція рекрутованих до польської армії осіб. Так, у 1923 р. Окружна Команда державної поліції в Станіславові доповідала про підготовку таких виїздів до Німеччини [35, с. 11].

Українське населення, усвідомивши низьку ефективність гарантованих прав - на автономію, використання рідної мови, організацію шкіл з українською мовою навчання власним коштом - вдавалося до саботажу, виступало проти входження Східної Галичини до складу Польської держави, протестувало проти колонізації земель, у деяких випадках доходило навіть до вбивств польських колоністів. Представники українців зверталися до Ліги Націй із протестами проти зловживань польської влади, санкціонували політичні акції українських партій,

відмовлялися визнавати себе громадянами Польщі та приймати присягу на вірність державі. Реакція на проведення перепису населення 1921 р. також проявилася через активний і пасивний бойкот. Аналогічно, на виборчу кампанію 1922 р. українське населення відповіло нехтуванням свого права брати участь у виборах як символу визнання польської держави на міжнародній арені. Загалом, політика польської адміністрації щодо національної асиміляції населення Східної Галичини супроводжувалася постійними протестними проявами [8, с. 111].

Таким чином, польська влада, одержавши від Антанти дозвіл на тимчасову окупацію Галичини й запанувавши над всією територією краю, намагалася методами доконах фактів ствердити тут свою присутність. Не чекаючи на остаточне рішення Ради Послів Антанти, повним ходом відбувалася організація польського державного апарату у Східній Галичині уніфікованого з рештою приєднаних територій Речі Посполитої. За короткий відрізок були зліквідовані установи колишньої монархії Габсбургів і відповідно звільнено з роботи українських службовців й замінено їх поляками. Зміни в організації влади, що відбувалися в Східній Галичині, мали переконати світове співтовариство в невідворотності польської присутності й приналежності цих земель до II Речі Посполитої.

ВИСНОВКИ

Українсько-польське протистояння за Східну Галичину і Львів відбувалося у воєнній та дипломатичній площинах. Одночасно з проголошенням незалежності Польщі – 11 листопада та ЗУНР – 13 листопада розпочалася польсько-українська війна, яка тривала протягом 1918–1919 рр. Військо польське за підтримки Антанти і особливо Франції зуміло витіснити УГА за Збруч, що означало поразку ЗУНР у цій війні. Після її завершення розгорнулася дипломатична боротьба, в якій уряд ЗУНР на чолі з Є. Петрушевичем намагався на міжнародній арені відстояти право українців галичан на Східну Галичину.

Основними наслідками польсько-української війни 1918–1919 рр. стали поразка Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), окупація Східної Галичини Польщею, великі людські втрати (близько 15 тис. українців) та перехід УГА за Збруч для продовження боротьби разом із УНР. Поляки, одержавши від Верховної ради Антанти право на тимчасову окупацію Галичини, встановили контроль над нафтовими родовищами, а згодом – політику осадництва та дискримінації українців.

Після війни польська окупаційна влада утверджувала свою присутність репересивно-адміністративними методами. Місцеве населення зазнавало переслідувань і ув'язнень з боку військової і цивільної влади Польщі. Для ув'язнених та інтернованих українців були організовані спеціальні табори були у Львові, Перемишлі, в Пикуличах (біля Перемишля), Демб'є (біля Кракова), Вадовицях, Віснічу – у Галичині, в Щипьорні, Модліні, Дебліні, Повйозках (біля Каліша) та інші. Переслідувань зазнавали греко-католицькі священники, а храми зазнавали наруги, про що свідчать сторінки «Кривавої книги». Загалом українська культура й мова, зокрема всіляко витіснялися з Галичини. Польська мова і католицька віра всіляко підтримувалися місцевою владою і державою. Фактично окупація Галичини зазначеного періоду відбувалася і за формою, і за змістом.

Польська адміністрація в Східній Галичині застосовувала комплекс заходів, спрямованих на національну асиміляцію українського населення. Вони включали

мовну дискримінацію, надання земель переважно польським колоністам, обмеження діяльності українських організацій та кооперативів, активізовані після остаточного визначення статусу Східної Галичини в складі Польської держави.

На місцях політика реалізовувалася з урахуванням регіональних особливостей. Українське населення Східної Галичини відзначалося високим рівнем національної свідомості, а органи місцевої адміністрації строго виконували постанови центральної влади. Паралельно відбувалося посилення поліцейного апарату та застосування примусових заходів, зокрема під час виборів, засідань українських товариств і курсів кооперативних установ.

Зловживання владою проявлялося також у діяльності судових органів, зокрема через впровадження військово-польових судів. Додатково уряд проявляв байдужість до економічного розвитку східних територій, особливо до 1923 р., а проти української інтелігенції застосовувалися арешти, конфіскації газетної продукції та закриття редакцій.

Політика доконаних фактів, які проводила влада Польщі у Східній Галичині в 1919–1923 рр., призвела до визнання міжнародним співтовариством її приналежності до Польської держави. Однак, рішення Ради Амбасадорів від 15 березня 1923 р. було негативно сприйнято українцями, які продовжили боротьбу за незалежність України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Опубліковані документи

1. Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР 1917 – 1939: Збірник док. і мат. К.: Наукова думка, 1979. 557 с.
2. Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною. Документи та матеріали (1921–1939). Івано-Франківськ: Вища школа, 1957. 317 с.
3. Документи українського мучеництва під Польщею: Бєсїда українського священника перед судом польських наїздників у Галичині. Відень: Український прапор, 1921. 24 с.
4. Західно-Українська Народна Рєспубліка. 1918–1923: Документи і матеріали в 5-ти томах / відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ. 2001.
5. З історії революційного руху у Львові 1917–1939 рр. Документи і матеріали. Л.: Каменяр, 1957. 189 с.
6. З таємних документів польської окупації Західної України. Торонто: Срібна сурма, 1983. 288 с.
7. Корчак-Городиський О. Замість вигадок. Українська проблематика в західних політико-дипломатичних джерелах. Документи, рецензії, спогади. Івано-Франківськ. 1994. 198 с.
8. Кривава книга. Упорядн. Я. Радевич-Вінницький. Передрук вид. 1919, 1921 рр. Дрогобич: «Відродження». 1994. 274 с.
9. Петлюра С. Статті, листи, документи. К.: ПП Сергійчук М. І. 2006. Т. IV. 704 с.
10. Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів / Пер. з пол. Є. Петренка. К.: Вид-во імені Олега Тєліги. 2005. 343 с.
11. Система польської окупації у Східній Галичині. Архівні документи. Ч. 2. Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. 1, оп. 52, спр. 2856. За матеріалами ДАЛО підготував Остап Козак. Львів. Грудень, 2017. URL: <https://dolya.lviv.ua/systema-polskoji-okupatsiji-u-shidnij-halychyni-arhivni-dokumenty-ch-2/>

12. Становище трудящих Львова. 1917–1939 рр. Документи і матеріали. Львів. 1961. 231 с.
13. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. Документи і матеріали. / Упорядники Т. Гунчак, Р. Сольчашек. Б. м. 1983. Т. 1. 510 с.
14. Шелухін С. Варшавський договір між поляками і Симоном Петлюрою: 21 квітня 1920 року. Прага. 1946. 35 с.
15. Bączkowski W. O wschodnich problemach Polski. Wybór pism. Oprac. J. Kloczkowski, P. Kowal. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej Księgarnia Akademicka, 2000. 225 s.
16. Hołówko T. Rok 1917 . *XX lat Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1939. Materiał zebrał Stefan Papee*. Lwów, 1939. S. 15–18.
17. Pierwszy Powszechny Spis Ludności RPP dnia [30 września 1921](https://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=2280) roku. URL: <https://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=2280>
18. Piłsudski J. 3 sierpnia 1914 r. *XX lat Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1939. Materiał zebrał Stefan Papee*. Lwów, 1939. S. 10–11.
19. Piłsudski J. Triumf idei naszej *XX lat Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1939. Materiał zebrał Stefan Papee*. Lwów, 1939. S. 13–15.
20. Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. Warszawa: Nakładem autora, 1992. T. 1. 317 s.
21. Smigły-Rydz E. Schemat wspomnień z P.O.W. *XX lat Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1939. Materiał zebrał Stefan Papee*. Lwów, 1939. S. 18–22.
22. Sosnkowski K. Czeka nas pewno sława... *XX lat Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1939. Materiał zebrał Stefan Papee*. Lwów, 1939. S. 12.
23. Sosnkowski K. W Magdeburgu *XX lat Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1939. Materiał zebrał Stefan Papee*. Lwów, 1939. S. 22–26.
24. Uznanie państwa polskiego *XX lat Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1939. Materiał zebrał Stefan Papee*. Lwów, 1939. S. 26.
25. *XX lat Rzeczypospolitej Polskiej. 1918–1939. Materiał zebrał Stefan Papee*. Lwów, 1939. 236 s.

Мемуари

- 26.Кедрин І. Життя-події-люди. Спомини й коментарі. Нью Йорк. 1976. 724 с.
- 27.Ковалевський М. При джерелах боротьби: спомини, враження, рефлексії. Інсбрук. 1960. Ч. II. На чужині. 717 с.
- 28.Макух І. На народній службі. Спогади / О.Жерноклеєв, В.Великочий. К. 2001. 572 с.
- 29.Мечник С. Під трьома окупантами: Спогади українського революціонера-підпільника. Лондон. 1958. 208 с.
- 30.Шевчук С. Пора сказати правду про наші визвольні змагання, добитися волі для Галицької землі 1918–1939. Торонто. 1965. 280 с.
- 31.Шумук Д. Пережите і передумане. Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921–1981). Детройт. 1983. 536 с.
- 32.Dmowski R. Świat powojenny i Polska. Warszawa. 1932. 373 s.
- 33.Jędrzejewicz J. W służbie idei. Fragmenty pamiętnika i pism. Londyn. 1972. 354 s.

Монографії, статті, брошури

- 34.Адамович С. Станиславів у часи лихоліть Великої війни (1914 –1918 рр.). Івано-Франківськ. 2013. 79 с.
- 35.Алексієвець Л. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. Тернопіль. 2006. 448 с.
- 36.Баран З.А. Східна Галичина і союз Пілсудський-Петлюра. *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Toruń. 1997. С. 177–188.
- 37.Баран З.А. Українське питання у політиці польських партій міжвоєнного періоду (1918–1939). *Вісник Львівського університету. Серія історична. Дослідження з історії України*. Вип. 29. Львів. 1993. С. 62–67.
- 38.Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр. У двох томах. Том 1. Львів. 1998. 524с.

- 39.Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923 рр. У двох томах. Том 2. Львів. 1998. 502с.
- 40.Винниченко В. Відродження нації. (Історія української революції [марець 1917 р. – гудень 1919 р.]). Частина III. Репринтне відтворення видання 1920 року. К. 1990. 542 с.
- 41.Віднянський С.В. Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці. *Український історичний журнал*. 2003. №2. С. 39–55.
- 42.Гетьманчук М. П. Українське питання в радянсько-польських відносинах 1920–1939 роки. Львів: Світ. 1998. 428 с.
- 43.Гунчак Т. Україна: перша половина ХХст. Нариси політичної історії. К.: Наук. думка, 1993. 135 с.
- 44.Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі; пер. з англ. П. Таращук. К. 2008. 1018 с.
- 45.Дерев'янка І. Українсько-польські відносини в 1919–1921 рр. *Україна – Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. Збірник наук. Праць*. Київ-Краків. 2002. С. 63–66.
- 46.Дильонгова Г. Історія Польщі. 1795–1990 / Пер. з поль. М. Кірсенка. К. 2007. 239 с.
- 47.Зашкільняк Л. О., Макарчук С. А. Боротьба за східні кордони Польщі в 1918–1921рр. *Український історичний журнал*. 1994. №6. С. 140–144.
- 48.Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів. 2002. 752 с.
- 49.Карпенко О. Ю. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях. *Український історичний журнал*. 1993. № 1.
- 50.Комар В. Л. Армія УНР від еміграції до Другого зимового походу в 1920–1921 рр. *Історія та історіографія в Європі*. К. 2016. Вип. 5. С. 69–76.
- 51.Комар В. Л. Військово-політична співпраця Польщі і УНР у 1919–1920 роках. *Українознавчі студії*. 2012–2013. №13–14. С. 137–145.

52. Комар В. Л. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). Івано-Франківськ. 2011. 360 с.
53. Комар В. Л. Політика Польщі в Східній Європі у 1918–1921 рр. *Велика війна 1914–1918: витоки, характер, наслідки: Монографія* / Наукова редакція д.і.н. проф. С.С.Трояна. К. 2018. С. 441–469.
54. Комар В. Л. Співпраця Польщі і Української Народної Республіки у 20-х роках ХХ століття. *Уманська Старовина*. 2022. Вип. 9. С. 39–48.
55. Комар В. Л. Східна Європа в польських федераційних концепціях 20-х рр. ХХ ст. *Стосунки Сходу та Заходу України: суб'єкти, інтереси, цінності: Зб. наук. пр.* Луганськ. 2007. С. 368–373.
56. Комар В. Л. Українське питання в національній політиці міжвоєнної Польщі. *Волинь – 43: міфи і реальність. Збірник наукових праць* / Упорядн. Кучерепа М. М., Шваб А. Г. Луцьк. 219. С. 83–92.
57. Комар В. Л. Юзеф Пілсудський і його соратники в боротьбі за незалежність Польщі напередодні Першої світової війни. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / [гол. редкол. Микола Литвин. Львів. 2015. Вип. 26. С. 133–139.
58. Комар В. Л. Політика Польщі щодо українців Галичини (1919–1939 рр.): основні напрямки та етапи. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ. 2001. №5–6 (На пошану професора Олександра Карпенка). С.290–295.
59. Комар В. Л. Діяльність Павла Шандрука в еміграції у Польщі (1921–1939 рр.) *Вісник Черкаського університету*. Серія «Історичні науки». Черкаси. 2025. №2. С. 98–103. DOI: 10.31651/2076-5908-2025-2-98-103
60. Комар В. Л. Петлюрівська еміграція в прометеївському русі міжвоєнного періоду. *Na drodze do porozumienia. Relacje polsko-ukraińskie w XX i XXI wieku*. Monografia zbiorowa. Pod. red. M. Gibiec i G. Hryciuka. Wrocław. 2025. S. 111–129.
61. Комар В. Л., Журба М. А. Атибільшовицька діяльність Володимира Сальського в 1917–1940 рр. *Уманська Старовина*. 2025. Вип. 13.

С. 14–22. DOI: 10.31499/2519-2035.13.2025.343988

62. Корнійчук Л. Я. Становище трудового селянства Західних областей України під владою панської Польщі (1920–1939). К. 1957. 72 с.
63. Красівський О. Галичина в першій чверті ХХ ст. Проблеми польсько-українських стосунків. Л.: ЛФУАДУ. 2000. 416 с.
64. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми взаємовідносин. К.: Вид. УАДУ. 1998. 299 с.
65. Красівський О. Українсько-польські відносини в Східній Галичині в контексті національної політики Другої Речіпосполитої (1918–1923 рр.): Автореф. дис... доктора іст. наук. К. 1999. 35 с.
66. Красівський О. Я. Галичина у першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. Львів: Вид-во ЛФУАДУ. 2000. 416 с.
67. Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919. Вид. 2. Нью-Йорк. 1966. 179 с.
68. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ–початок ХІХ ст.): Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 284 с.
69. Литвин В. Історія України (У 3-х томах). Т.ІІІ. Новітній час (1914–2004). Книга перша. К. 2005. 832 с.
70. Литвин М. Польсько-український військово-політичний діалог 1918–1920 років: від збройного конфлікту в Галичині до союзних Варшавських угод. *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Торунь. 1997. С. 247–257.
71. Литвин М. Р. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів. 1998. 488 с.
72. Лозинський М. Галичина в роках 1918–1920. Нью-Йорк. 1970. 228 с.
73. Макарчук С. Українсько-польські етнополітичні взаємини на західноукраїнських землях в першій третині ХХ ст. Збірник праць і матеріалів на пошану Л. І. Крушельницької. Львів. 1998. С. 132–144.
74. Макух І. На народній службі. Детройт. 1958. 628 с.

75. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. К. 1993. 413 с.
76. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). К. 1996. 187 с.
77. Павлюк О. США і східногалицьке питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. *Київська старовина*. К. 1999. № 6. С. 67–79.
78. Польща – нарис історії. За ред. В. Менджецького та Є. Брацисевича. Пер. з поль. І. Сварника. Варшава, 2015. 365 с.
79. Редько Ю. Галичина між двома війнами. *Літопис Червоної калини. Історико-краєзнавчий літопис*. К. 1995. №7–12. С. 37–40.
80. Ріпецький С. Українсько-польський процес 1918–1923: перед світовим трибуналом. Чикаго–Нью-Йорк. 1963. 38 с.
81. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних і культурних процесах (1914–1939). К. 2004. 648 с.
82. Сливка Ю. Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. К.: Наук. думка, 1973. 256 с.
83. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939). К. 1985. 270 с.
84. Україна-Польща. Важкі питання. Матеріали другого міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918–1947 роках» (1998 р.). Варшава: Об'єднання українців у Польщі. 1999. 348с.
85. Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз. К.: Політична думка. 1996. 434 с.
86. Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). Івано-Франківськ. 1997. 451 с.
87. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси: проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939 рр.). *Сучасність*. 1994. № 2. С. 77–84.

88. Шишка О. Листопадовий чин і утворення ЗУНР. *Львівщина. Історико-культурні та краєзнавчі нариси*. Львів. 1998. С. 243–266.
89. Яровий В.І. Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст. Курс лекцій. К.: Либідь, 1996. 416 с.
90. Ярославин С. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918–1923 роках. Філадельфія 1956. 182 с.
91. Roman Dmowski – Wikipedia – wolna encyklopedia [Електронний ресурс]. URL: http://pl.wikipedia.org/wiki/Roman_Dmowski
92. Józef Piłsudski – Wikipedia – wolna encyklopedia [Електронний ресурс]. URL: http://pl.wikipedia.org/wiki/Józef_Piłsudski
93. Kawalec K. Wkład Romana Dmowskiego w odzyskanie niepodległości URL: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/roman-dmowski/43357,Wklad-Romana-Dmowskiego-w-odzyskanie-niepodleglosci.html>
94. Klimecki M. Polsko-ukraińska wojna o wschodnią Galicję 1918–1919 r. *Polskie spojrzenie. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів. 2009. №18. С. 373–384. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/6d762557-bcc8-4e32-9b25-6e6c986615ab/content>
95. Komar V. Wojna polsko-bolszewicka i Ukraina w latach dwudziestych XX w. *1920 rok – wojna światów. Studia przypadków w stulecie bitwy warszawskiej*. Monografia naukowa pod. red. E. Kowalczyk, K. Rokicki. Warszawa. 2021. S. 17–37.
96. Komar V., Lyzen Y., Soliar I. The Entente's second inter-union mission under the chairmanship of Joseph Barthelme (February 20 – march 3, 1919). *Codrul Cosminului*. XXVII. 2021. №2. p. 331–354. <https://doi.org/10.4316/CC.2021.02.002>
97. Polacy w walce o niepodległość 1914–1918. URL: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/roman-dmowski/69915,Polacy-w-walce-o-niepodleglosc-1914-1918.html>